

Podborský, Vladimír

Domy lidu s moravskou malovanou keramikou

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1984, vol. 33, iss. E29, pp. [27]-66

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108959>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR PODBORSKÝ

DOMY LIDU S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU

Přes značné pokroky v terénní archeologii v posledních letech trvá stále nedostatek vědomostí o typu obytného domu lidu s moravskou malovanou keramikou (dále jen MMK). Po 16 letech výzkumů osady tohoto lidu u Těšetic-Kyjovic na Znojemsku se podařilo zjistit a dokumentovat jediný kompletní půdorys nadzemního domu ($D_{1,1}$) a 2 polozemnice s kůlovou nosnou konstrukcí nadzemní části (obj. 181 a 184). Další půdorysy staveb na této lokalitě jsou buď příliš jednoduché nebo nepřesvědčivé (D_2, D_3, D_4, D_6), či z hlediska konstrukce málo propracované (D_5),¹ případně jde o fragmenty zřejmě pětiřadých staroneolitických velkodomů ($D_1, D_{1,3}$?), navíc neodkryté po celé ploše.² Na vysvětlení je třeba dodat, že dosavadní plošný odkryv u Těšetic-Kyjovic byl soustředěn kolem centrálního opevněného areálu osady a do vlastní obytné části sídliště v prostoru za vnější palisádou ústředního rondelu dosud nepostoupil. Do výše uvedeného výčtu obytných objektů jsem záměrně nezařadil další žlabové půdorysy obydlí (D_7 — $D_{1,2}$), které jsou špatně datovatelné: souvisejí s mladší zástavbou lokality z doby po zaplnění objektů starší fáze MMK; pocházejí snad ještě z mladšího stupně MMK³ nebo již z doby následného osídlení lokality; pro jejich dosud neurčitě datování se jimi dále nebudeme zabývat.

Bere-li se v úvahu nejširší prostorová i časová dimenze lengyelského okruhu v Evropě, pak o vysloveném nedostatku půdorysů obytných domů hovořit nelze. V prostoru od Maďarska přes vlastní nitro kontinentu až po severozápadní Polsko lze shledat značné počty velmi variabilních staveb. To dává možnost usuzovat na lokálně značně specifikované sociální a sídlištní podmínky, vyrůstající i z diferencovaného kulturního podloží,

---

1 V. Podborský, Šest let terénního archeologického výzkumu neolitického a halštatského sídliště v „Sutnách“ u Těšetic-Kyjovic, SPFFBU E 18—19, 1973—74, 19, obr. 2.

2 Týž, l. c.; V. Podborský—P. Koštuřík, Terénní výzkum v Sutnách u Těšetic-Kyjovic v roce 1981, PV AÚB za r. 1981, 17—18.

3 V. Podborský, Hlavní výsledky v Těšeticích-Kyjovicích za léta 1964—1974, SPFFBU E 20—21, 1975—76, 177, tab. XVIII : 1.

na němž se lengyelský lid rozprostřel. Nejnápadnější jsou rozdíly zvláště v mladém a pozdním lengyelském vývoji, kdy oproti velkým dvouprostorovým domům s „anty“, rozšířeným hlavně v jihovýchodní části celého okruhu (nejtypičtější příklad: Branč na Slovensku), se v severozápadní oblasti budovaly hlavně velké domy lichoběžníkovitých půdorysů (Brześć Kujawski, Biskupin, Postoloprty aj.), navazující na tradice velkodomů lidu s lineární a vypíchanou keramikou.

Dosud nelze charakterizovat převládající typ domu lengyelského lidu ani v ohledu prostorovém, ani chronologickém. Pod vlivem nových zjištění poměrně velkých pravoúhlých půdorysů domů ve starolengyelské osadě s opevněným rondelem ve Svodíně⁴ ztrácí dnes kategorickou platnost konstatování, že v nejstarší lengyelské kultuře v Karpatské kotlině se objevují zvláště malé polozemnicové stavby (Nitrianský Hrádok, Aszód), zprostředkované sem z Potisi, když starší neolitické velkodomu z tohoto areálu vymizely spolu se železovským typem a dlouhé kůlové domy se tu znovu objevily až ve starším eneolitu.⁵ Z hlediska dosavadních znalostí sídlištních poměrů v kultuře s MMK (včetně rakouské varianty — MOG) by téze o převažujícím typu malých staveb ve starším stupni lengyelské kultury byla více než přijatelná; jejímu přijetí však brání dosavadní omezené poznání sídlištních poměrů v této oblasti, kde navíc nebyl dosud odkryt ani jediný půdorys domu lidu s vypíchanou keramikou.

V primárním centru lengyelského okruhu lze přirozeně očekávat s nástupem nového civilizačního proudu i změnu v sídlištních poměrech; velmi pravděpodobný je i celkový posun v oblasti sociální, který snad opravdu vedl k rozpadu staroneolitických velkorodin v jednotlivé menší celky — párové jednotky.⁶ V souvislosti s vlnou opevněných rondelů staršího lengyelského stupně však lze předpokládat i nové, funkčně diferencované stavební koncepce, které předpokládanou jednotu sídlištních poměrů zřejmě značně komplikují. Z kruhových areálů starších lengyelských osad jsou známy doklady také snad monumentální sloupové architektury (Bučany, Bulhary),⁷ kterou pravděpodobně nelze mít za obytnou v pravém slova smyslu; navíc jsou tyto stavby z vnitřních prostor rondelů dosud nepublikované, nebo uveřejněné jen zcela informativně.

Za této situace tedy nelze předběžně vymezit konkrétní typ obytných objektů pro tu kterou část a ten který stupeň lengyelského okruhu,

4 V. Němejcová-Pavúková, Výskum vo Svodíne v roku 1976, AVANS 1976, Nitra 1977, 190—192, obr. 127, 128.

5 J. Vladár—J. Lichardus, Erforschung der frühneolithischen Siedlungen in Branč, SIA XVI/2, 1968, 316.

6 Titíž, op. cit., 318; J. Makkay, Altorientalische Parallelen zu den ältesten Heiligtumstypen Südosteuropas, Alba Regia XI, 1970, 144; I. Gaál, Angaben zur Geschichte der Erforschung der Lengyel-Kultur, AÉ 107/2, 1980, 186.

7 Svodin: výzkum AÚ SAV v Nitře (V. Němejcová-Pavúková); Bučany: výzkum AÚ SAV v Nitře (K. Bujna a P. Romsauer); Bulhary: výzkum AÚ ČSAV v Brně (Z. Měřinský a St. Stuchlík; srov. B. Dostál—V. Hašek—St. Mayer—Z. Měřinský—J. Vignatiová, Uplatnění geofyziky při archeologickém výzkumu opevněných sídlišť, Sborník referátů 1. Celostátní konference „Aplikace geofyzikálních metod v archeologii atd.“, Petrov n/D 1979, 42, obr. 2; viz též VVM XXXIII/1, 1981, 50—51, obr. 2).

vyjma některé platné obecné skutečnosti jako např. staroeneolitické datování západolengyelských půdorysů trapezoidních domů nebo patrně pozdně lengyelské stáří apsidálních staveb, které se však zřejmě mohou vyskytnout v celém areálu lengyelské kultury. Jinak lze očekávat, zvláště v primárním centru, značnou variabilitu domů, od velkých či středně velkých nadzemních konstrukcí až po malé chýše a (polo)zemnice.

J. Vladár a J. Lichardus provedli základní roztrídění lengyelských staveb v Branči na 5 základních typů:⁸

A — dlouhé pravoúhlé domy kúlové konstrukce, s anty na obou stranách, dělené příčkou na dvě půlky

B — dlouhé pravoúhlé domy se základovým žlabem a anty na obou stranách, dělené příčkou na dvě půlky

C — malé pravoúhlé domy se základovým žlabem

D — malé pravoúhlé domy, vymezené 4, 6 nebo 8 kúlovými jámami

E — malé polozemnice či zemnice.

Toto třídění, které vychází z typologických a konstrukčních principů, jsem použil za východisko k obecnějšímu přehledu základových charakteristik lengyelských obytných staveb, které jsou dosud v celém prostoru lengyelského okruhu známy. Nové třídění vychází primárně z typologického a rozměrového hlediska (typ I—VIII) a teprve druhotně je tu uplatněno hledisko konstrukční (A: kúlová konstrukce stěny; B: konstrukce stěny na základovém žlabu), které nepovažuji za rovnocenné hlediskům primárním: v řadě případů jde totiž o prakticky totožný princip (samostatné kúlové jámy — kúlové jámy v základovém žlabu); navíc jsou samostatné kúlové jámy mnohdy kombinovány v rámci jediné stavby se základovým žlabem, což je jev oóvyklý v neolitickém stavebnictví již od samého počátku.

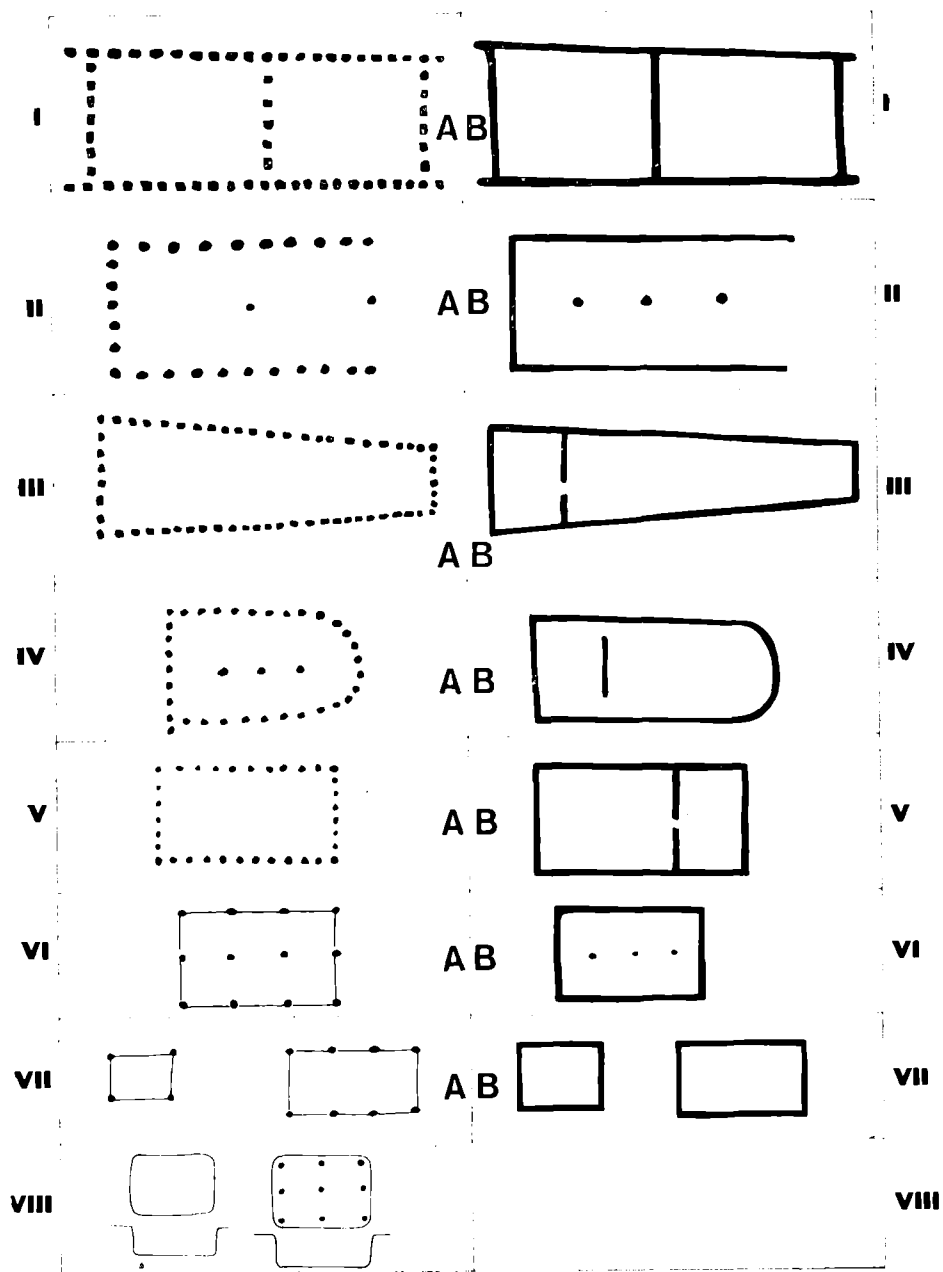
Stručná charakteristika možných typů obytných objektů lidu lengyelské kultury (obr. 1):

I. DLOUHÉ, VELKÉ PRAVOÚHLÉ DOMY S VNITŘNÍ PŘÍČKOU

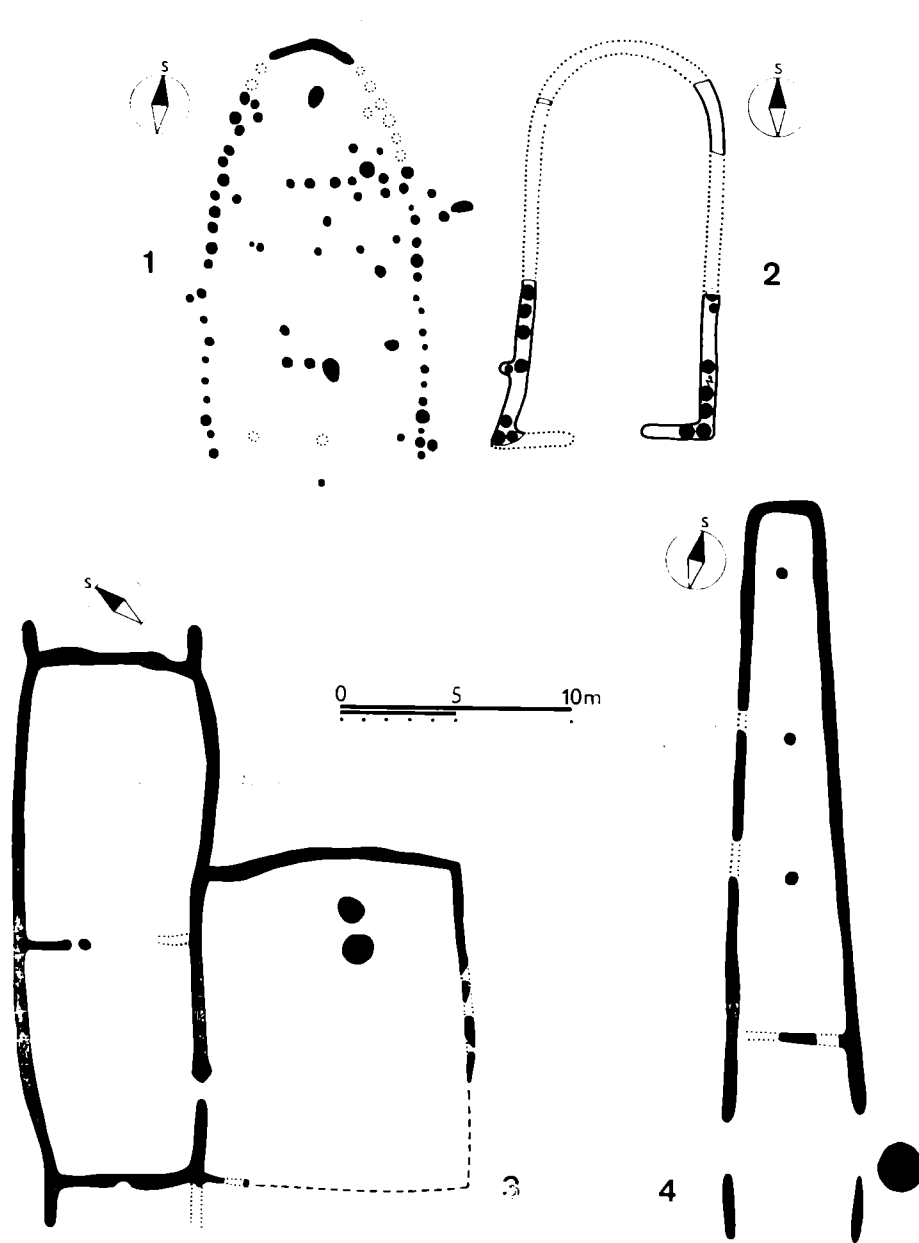
V klasické podobě — s oboustrannými „anty“ — jsou reprezentovány domy č. 13, 17 a 130, 131 z Branče (fáze Brodzany-Nitra a Ludanice). Rozměrově jde vlastně o velkodomy; uváděny jsou rozměry 35(?) × 8,80 m (plocha 308 m²), 20 × 8 m (plocha 160 m²) a 30 × 9,40/10,10 m (plocha 288 m²).⁹ Uvnitř mohou být případ od případu zjišťována ohniště. Příčka rozděluje domy na 2 zhruba stejné (obytné?) části a má navíc funkci podpěry sedlové střechy. Střecha oboustranně přesahuje délku stavby a vytváří kratší přístřešky — kryty vchodů (?). Vlastní vchody do domů na lokalitě v Branči prokázány nebyly; podle situace z dolnorakouského Wetzleinsdorfu (viz níže) však je lze předpokládat zvláště na jižních

⁸ J. Vladár—J. Lichardus, op. cit., 313.

⁹ Titiš, op. cit., 266 ad., 272 ad., 290 ad., 291 ad., 313 ad.

Obr. 1. Přehled možných typu obytných objektů lidu lengyelské kultury ve střední Evropě.

Obr. 2. Některé typy domu lidu lengyelské kultury: 1 — Bylany, obj. 500 (Čechy); 2 — Veszprém (MLR); 3 — Wetzleinsdorf (Dolní Rakousko); 4 — Biskupin (PLR)
Podle B. Soudského, P. Raczkyho, O. H. Urbana a A. Kulczycké-Leciejewiczové.

kratších stranách. Umístění vchodu by mohla napomáhat i lokace základové oběti v domě.

Zvláštní variantou tohoto typu domů je stavba odkrytá na sídlišti u Wetzleinsdorfu (obr. 2:3). Skládá se ze západní části (vlastní dům) a východní partie (dvůr?). Vlastní dům má slabě trapezoidní půdorys s „anty“ na obou delších stranách a s lehce vydutými delšími stěnami o rozměrech cca $27 \times 7,5/6,7$ m (plocha cca 189 m^2). Delší osa domu je orientována ve směru SVS — JZJ. Půdorys je vymezen základovým žlabem bez zjistitelných negativů sloupů. Vnitřní příčka rozděluje prostor domu na zhruba stejně velké půlky; příčka je přerušena a v jejím přerušení se nacházejí pravděpodobně 2 kulové jámy — doklad nějaké dveřní konstrukce. Příčka měla hlubší základový žlab, takže je pravděpodobné, že měla též nosnou funkci střechy. Za hlavní vchod do domu je považováno asi 70 cm široké přerušení delší stěny mezi domem a „dvorem“ v JV části půdorysu; další možný vchod se nacházel uprostřed kratší jihovýchodní stěny a další snad ve východním rohu severovýchodní kratší stěny. U vchodu v kratší jihovýchodní stěně se našla v základovém žlabu stavební oběť (?), tj. lebeční kryt kozí lebky a zlomky keramického pohárku. — Z JV strany přiléhala k domu pravouhlá, palisádou vymezená plocha bez přístřešku (dvůr?) o ploše cca 133 m^2 . Její delší osa souhlasila s delší osou domu, severní a asi i východní stěna byly poněkud vyduté; jižní a jihovýchodní část půdorysu dvora byla erozí půdy značně zničena. Uvnitř „dvora“ byly zjištěny dvě současné kulturní jámy. — Pokud jde o datování, nepočetné nálezy keramiky, silexů, obsidiánu a zvířecí kosti nedávají přímý podklad; O. Urban upozorňuje sice na zbytky červené malby na nalezené keramice, i na analogie půdorysu domu s „anty“ na pozdně lengyelském sídlišti v Branči,¹⁰ ale přesné datování v rámci MOG podle fází je podle něho nemožné. Vzhledem ke všem nálezovým okolnostem je pravděpodobné, že dům z Wetzleinsdorf náleží skutečně již mladšímu stupni dolnorakouské lengyelské kultury (MOG IIa?).

K uvedenému typu staveb patrně náleží i některé půdorysy domů ze Svodína, zvláště z vnějšího obvodu opevněného rondelu; např. chata č. 388/76 je svými rozměry (cca $13,3 \times 8,4 \text{ m}$)¹¹ zařaditelná k větším budovám sledovaného kulturního komplexu. Zcela jistě však teprve podrobná publikace svodínských půdorysů přinese jejich přesnou klasifikaci; buď potvrdí jejich zařazení k pojednávanému typu, nebo povede k vytvoření nové varianty. Kombinace jednotlivých sloupů půdorysu se základovými žlaby, uváděná V. Němejcovou-Pavúkovou, potvrzuje výše konstatovanou nepodstatnost rozdílů v těchto konstrukčních principech; z hlediska označení navrhovaného třídění domů může být chápána jako typ I A/B.

10 O. H. Urban, Wetzleinsdorf, FÖ 19, 1980, 363—365, obr. 230; *týž*, Ein Lengyelzeitlicher Hausgrundriss aus Wetzleinsdorf, Niederösterreich, Mitt. d. österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte XXX, 1980, 11—22, tab. 1—4, spec. str. 20.

11 V. Němejcová-Pavúková, AVANS 1976, Nitra, 1977, obr. 127.

II. STŘEDNĚ VELKÉ, JEDNOPROSTOROVÉ, PRAVOÚHLÉ DOMY

Od I. typu se liší kromě velikosti především absencí „antů“ a vnitřní příčky. Jde tedy o jednodušší stavby s obvodem vymezeným opět kulovými jámami nebo žlabem. Jako podpěra střechy mohly sloužit nosné sloupy hřebenové vaznice střechy, jdoucí v různém počtu — podle velikosti domu — v delší ose stavby. V každém případě však hustota vnitřních sloupů je ve srovnání s hustotou obvodových sloupů nepatrná.

K tomuto typu domu náleží půdorys z Pavlovic u Přerova (obr. 6:3), který publikoval J. Böhm.¹² Jde o obvodový skelet relativně hustě rozmístěných kulových jam, které vytvářejí obdélník o rozměrech 8,90 × 6,20 m (plocha 55,20 m²). Na délku delší stěny připadá 10 kulových jam, na délku kratší stěny zadní (přední stěna byla otevřená?) 8 kulových jam. Asi uprostřed domu je izolovaný sloup; podobný rekonstruoval J. Böhm uprostřed vchodové, snad otevřené (?) strany. Tyto středové sloupy měly nést hřebenovou vaznici sedlové střechy, jejíž kostru tvořilo 7 rekonstruovaných krokví, vázaných vespod ještě vodorovnými příčkami.

III. DLOUHÉ DOMY LICHOBĚŽNÍKOVITÉHO PŮDORYSU

Domy lichoběžníkovitého půdorysu se nejobšírněji zabýval B. Soudský.¹³ Jejich výskyt vymezuje trojúhelníkem sahajícím jedním (jihozápadním) úhlem do východní Francie, druhým (severovýchodním) úhlem na polské Kujawy a třetím (jihovýchodním) úhlem do středních Čech (Bylany); jde o prostor přesahující rozšíření lengyenského okruhu daleko k západu, což je zřejmým důkazem nadkulturnosti této formy domu v raném eneolitu. Podle B. Soudského se trapezovitý dům váže nejspíše na starší podloží „dunajských“, tj. páskových kultur v této části Evropy a jeho vznik je dokladem pokračujícího rozpadu původní jednoty staroneolitického lidstva. Časově vymezuje existenci lichoběžníkovitého domu střední fází vypíchané keramiky na jedné a pozdně lengyelským horizontem na druhé straně; pouze směrem k západu, již mimo dosah lengyelského vlivu, přežívá lichoběžníkovitý dům ještě dále do eneolitu (kultura Seine-Oise-Marne).¹⁴

Pokud jde o vytvoření formy trapezovitého domu lze přijmout přesvědčivý výklad B. Soudského, podepřený kartografickým vyjádřením orientace těchto staveb: obracejí se sniženým a zúženým týlem proti převládajícímu směru větrů vanoucích od moře, tj. od severu, severozápadu a západu; jejich účelná konstrukce, dosahující v optimálním stádiu téměř aerodynamických tvarů, byla podmíněna zhoršením klimatu a zdokona-

12 J. Böhm, *Kronika objeveného věku*, Praha 1941, 146, obr. 19.

13 B. Soudský, *Studie o neolitickém domu*, rkp kandid. disert. práce, Praha 1964, 6—170; *týž*, *Étude de la maison néolithique*, S1A XVII. 1969, 34—82; *týž*, *Trapezförmige und absidale Bauten des spätlengyeler Horizontes der Stichbandkeramik — chronologische und kulturelle Beziehungen*, *Štud. zvesti AÚ SAV* 17, 1969, 375—381.

14 B. Soudský, *Štud. zvesti* 17, 1969, 376.

lením konstrukčních a technických prvků stavitelství té doby. Názor K. Jażdżewského, který myslel na rozevření jižní (vchodové) stěny za účelem vpuštění většího množství světla do domu,¹⁵ sice nepostrádá logiky, není však asi správný; řada signálů v dosud známých půdorysech neolitických domů totiž ukazuje na to, že průčelí domů nebylo otevřené, nýbrž že existovala jakási forma dveří, a dále jsou náznaky existence oken v domech (viz k tomu ještě dále), které zajišťovaly propustnost světla do domů alespoň v nejnútnejší míře. Dosud největší komplex lichoběžníkovitých domů odkryl J. Jażdżewski ve známé osadě v Brześci Kujawském, dále jsou známy z polských lokalit Dobre, Biskupin (obr. 2:4), Dobieszewice, Broniewice, Niedźwiedzie, Kraków-Mogila, Tomice aj., z Čech pak z Klučova, Postoloprť (obj. 15), Bylan (obj. 300) atd.¹⁶ Není bez zajímavosti, že také menší z obou kulturních staveb v Březně u Loun (obj. 62) má lichoběžníkový půdorys, připomínající — jak konstatuje sama autorka březenského výzkumu I. Pleinerová¹⁷ — pozdně lengyelské chaty; v případě březenské stavby však nejde o obytný objekt.

Lengyelské lichoběžníkovité domy jsou velkorodinnými objekty. Ať již byly uvnitř děleny na dílčí prostory nebo ne, jde o příbytky několika dílčích jednotek, udržujících tradiční pouta rodové spřízněnosti. Rozměry domů typu III. nejlépe ilustruje několik příkladů:

Brześć Kujawski — K. Jażdżewski uvádí celkem 39 půdorysů; bez ohledu na další výzkumy a zjištěné půdorysy se rozměry domů pohybují v rozmezí délky 15—39 m a šířky 2,5/5—5/10 m (tj. plocha cca 51 m² až 290 m²)

Biskupin — 29 × 3,5/5,5 m (plocha 130 m²)

Klučov — 20,25 × 3,05/2,40 m (plocha 55 m²)

Postoloprty, obj. 15 — 32/30,2 × 12,4/6,50 m (plocha 243 m²).

Pokud jde o technické provedení tohoto typu domu, převažuje skelet stěn vyrůstající z obvodových žlabů, ale známy jsou i volné, hustě kladené kůly (hustota kúlů cca 6—7 kusů na 5 m délky půdorysu). Vyskytnou se oboustranné „anty“ i půdorysy prosté, členění na předsín i prostory bez zřejmého členění, středové kúlové jámy a základové oběti v souvislosti se „sakračním výklenkem“ do předsíně atd.

IV. DOMY S APSIDOU

Také domy s apsidou analyzoval podrobně B. Soudský, který sledoval jejich výskyt od Palestiny (časná doba bronzová) přes Tróju I a Balkán (Rachmani, Karanovo VII) až do Čech (Bylany, obj. 500). Pokusil se pro-

15 K. Jażdżewski, Cmentarzyska kultury ceramiki wstęgowiej i związane s nimi ślady osadnictwa w Brześciu Kujawskim, WA XV, 1938, 74.

16 P. Bogucki—R. Grygiel, Early Farmers of the North European Plain, Scientific American 248/4, 1983, 104—112, obr. na str. 108. — Souhrnně srov. A. Kulczycka—Leciejewiczowa in: Prahistoria ziem polskich II, Neolit, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1979, 103—109; B. Soudský, S1A XVII, 1969, 34 ad.

17 I. Pleinerová, Kultovní objekty z pozdní doby kamenné v Březně u Loun, PA LXXI 1, 1980, 37.

nikání apsidálních staveb do střední Evropy uvést do souvislosti s některými dalšími inovacemi v materiální kultuře lengyelského komplexu (počátek tzv. bílého lengyelu — „Crusted Ware“). Vlastní datování bylanského domu č. 500 odpovídá však až samotnému pozdně lengyelskému horizontu (VK V); apsidální domy se mohou podle B. Soudského v lengyelském prostředí objevit současně s trapezovitými stavbami, případně ještě o něco později.¹⁸

Dům č. 500 z Bylan představuje kúlovou konstrukci s příčkou blíže apsidy a se základovým žlabem ve hrotu apsidy (obr. 2:1). Půdorys stěn je mírně vydutý, hlavně na západní straně, a k apsidě se zužuje, čímž připomíná princip lichoběžníkovitých domů. Apsidální závěr stavby je orientován k severu, jižní kratší strana kúlový skelet postrádá. Husté rozmístění nosných sloupů stěn ukazuje na podobnost se skeletem stěn popsaných typů IA—IIIA. Jde opět o dům „velkých“ rozměrů (18 × 6/9,5 m; plocha cca 135 m²).¹⁹

Nověji odkryl sice neúplný, ale dobře rekonstruovatelný půdorys stavby s apsidou P. Raczky na lokalitě ve Veszprému v Maďarsku (obr. 2:2).²⁰ Jde opět o „velkou“ budovu (18 × 79 m; plocha cca 130 m²), jejíž obvod je vymezen výrazným základovým žlabem širokým až 50 cm a hlubokým 25 cm. Apsida je zachycena jen částečně, je však zcela jistě opět na severní straně. V základovém žlabu se P. Raczky podařilo místy zachytit kúlové jámy o průměru až 50 cm, zapuštěné až 55 cm do země. Blízko vchodu, v jihovýchodní části domu se našla v základovém žlabu skrčená kostra asi 6letého dítěte — snad základová oběť. Terénní doklady tohoto objektu dávají tušit velmi masivní nadzemní konstrukci.

Domy s apsidou nepatří rozhodně k častému a běžnému typu lengyelského domu; snad ani o profánní domy nejde. Z hlediska chronologického jde o poměrně krátký časový horizont starého a středního eneolitu, rozšířený především v jihovýchodní a střední Evropě. Funkci a přesný význam apsidálních domů však zatím stanovit nelze.

V. MENŠÍ MEGARONOVÉ DOMY A PROSTĚ PRAVOÚHLÉ DOMY

Tato forma je dosud v lengyelské kultuře zastoupena málo. Není jisté, jde-li o samostatný typ, či o určitý derivát typu I, lišící se jen menšími rozměry (rozměry ovšem v této souvislosti nehrají rozhodující roli), absencí „antů“ a stabilní přítomností příčky, která rozděljuje prostor na předsíň a hlavní jizbu. Menší tvary těchto žlabových půdorysů jsou zachyceny v mladším sídlištním horizontu na lokalitě v Těšeticích-Kyjovicích (viz nahoře), jak bylo již zdůrazněno, nejsou však přesně datovány. Z toho důvodu je menší megaronový dům v lengyelské kultuře zatím spíše hypotetický.

18 B. Soudský, Štud. zvesti 17, 1969, 378—380.

19 Týž, rkp kandid. disert., 146.

20 P. Raczky, Funde der spätesten Phase der Lengyel-Kultur in Westungarn, AĚ 101/2, 1974, 185—210, s obr.

Malé pravoúhlé půdorysy domů se základovým žlabem jsou známy ze sídliště v Branči (obj. 52 a 132).²¹ V prvním případě mohlo jít o skutečnou megaronovou chýši s oddělenou předsíní (?16 × 6,5 m; plocha ?104 m²). V případě objektu 132 jde o prostou pravoúhlou nedělenou stavbu (9,50 × 6,40 m; plocha 60,80 m²).

Vzhledem k jednoduchosti těchto typů, jejich snadné konstrukci a rozměrům odpovídajícím jednotlivým párovým rodinám lze předpokládat, že typ V se v lengyelské kultuře zvláště v jejím původním starobylém centru, může objevovat relativně často a to jak ve variantě A, tak i B, a v celém časovém rozpětí tohoto komplexu.

VI. MALÝ DVOJLODNÍ DŮM

V případě nadepsaného typu stavby jde o skelet, tvořený třemi zhruba stejně hustými řadami kůlů. Typickým představitelem tohoto typu je objekt D₁₄ z Těšetic-Kyjovic (obr. 3, tab. I), který má navíc přístavek ze západní strany, plnící asi funkci vchodu. Ve větším, snad monumentálním provedení je tento půdorys znám z vnitřní části opevněného rondelu z Bulhar.²² Vzhledem k identickému konstrukčnímu principu polozemnic z Těšetic-Kyjovic (obr. č. 181 a 184, viz dále) lze tento malý dvojlodní dům považovat za typický pro starší stupeň západolengyelské kultury, resp. přímo kultury s MMK.

Varianta B typu VI (se základovým žlabem) mi známa zatím není, může se však vyskytnout; středovou linií sloupů by v tomto případě asi nahrazovalo několik podpůrných sloupů, nesoucích hřebenovou vaznici střechy.

VII. MALÉ JEDNOLODNÍ DOMY

Jde o malé jednoduché stavby zpravidla pravoúhlého půdorysu, vymezené dvěma řadami kůlových jam. Na sídlišti v Branči byly tyto stavby (typ D) vymezeny 4, 6 či 8 kůlovými jámami a byly tedy čtvercového či obdélníkového půdorysu; šlo zde o objekty č. 73, 75, 77, 78, 79 a 104 s těmito rozměry:

6,20 × 3,60 m	(plocha 22,30 m ²)
5 × 3,10 m	(plocha 15,50 m ²)
4,10 × 3,10 m	(plocha 12,70 m ²)
5,80 × 3,20 m	(plocha 18,60 m ²)
3,80 × 3,50 m	(plocha 13,30 m ²)
4,40 × 3,80 m	(plocha 16,70 m ²).

Na lokalitě v Těšeticích-Kyjovicích patří k tomuto typu staveb objekty D₂ a D₃ (obr. 6:2,4).

21 J. Vladár—J. Lichardus, op. cit., 276 ad., 292, 314; srov. též J. Vladár, Früh-äneolithische Siedlung und Gräberfeld in Branč, Stud. zvesti 17, 1969, 497—512.

22 B. Dostál a kol., Sborník referátů 1. Celostátní konference „Aplikace geofyzikálních metod v archeologii“, 1979, 42, obr. 2.

Také ze známého dolnorakouského výšinného opevněného sídliště Falkenstein-Schanzboden pochází půdorys tohoto typu domu (obr. 6:5), známý z reprezentativní brožurky „6000 Jahre Schanzboden“.²³ Podrobněji zatím publikován nebyl, zato byla podle něho postavena v přírodní části Městského muzea v Poysdorf replika domu lidu s malovanou neolitickou keramikou (tab. XII).²⁴ Původní půdorys, zjištěný v terénu v kvadrantech 6—9, má rozměry 5,50 × 3,50 m (plocha 19,30 m²) a je tvořen dvěma řadami trojic kúlů, jdoucích ve směru ZJZ—VSV; obě krajní kúlové jámy jižní fronty jsou jakoby zdvojené. — Dům byl rekonstruován podle střelického modelu a to tak, že doprostřed kratších stěn byly vkomponovány nosné sloupy hřebene sedlové střechy; po celém obvodu stavby pak byly přidány tenší svislé kúly jako nosná kostra proutěné armatury stěn. V průčelí domu je otevřený obdélný vchod. Stěny jsou oboustranně do výše střechy omítnuty hliněnou omítkou, střecha je pokryta šindelovými svazky (tab. XII).

Zcela jistě se objeví i varianta B typu VII. Šlo by tu opět o menší jednoduché objekty, které by prakticky šlo jen těžko odlišit od typu V B bez příčky. Typ VII A (bez příčky) se od typu V A liší zejména velkými intervaly mezi jednotlivými nosnými kúly: zatímco u typu VA je stěna tvořena hustě kladenými sloupy s odpovídající slabší armaturou, u typu VII A musela být použita nutně masivní horizontální armatura, či tenší doplňkové svislé sloupy.

VIII. MALÉ ZEMNICE A POLOZEMNICE

Tento typ obytného (?) domu byl konstatován v Branči (obj. č. 149, 152); rozměry zjištěné u chýše 149 byly 2,40 × 2,08 m (plocha cca 5 m²).²⁵ Ve srovnání s tím těšetické polozemnice (obj. č. 181 a 184 — viz dále) byly o něco větší a v obou případech měly nosnou kúlovou konstrukci.

Není pochyb o tom, že tento typ chýší bude při plošných výzkumech zjišťován v areálu zvláště starší lengyelské kultury běžně. Půjde o to, aby se prokázal jeho skutečný význam. Není totiž jisté, zda jde skutečně o typ obytného domu či spíše o stavbu jiného, např. hospodářského významu.

* * *

Záměrem tohoto úvodního přehledu nebylo podat vyčerpávající přehled známých půdorysů domů lengyelské kultury, nýbrž pokusit se o rozlišení nejběžnějších typů obytných staveb, které v nejširší časoprostorové dimenzi tohoto významného mladoneolitického komplexu přicházejí v úvahu. K závěrům trvalé platnosti nelze zatím dojít pokud máme na

23 Chr. Neugebauer—Maresch, G. Trageser, Die Hausrekonstruktion im Freilichtteil des Museums, 6.000 Jahre Schanzboden, Poysdorf 1982, 22, obr. 10 : 1.

24 Ibidem; srov. též Chr. a J.—W. Neugebauer, Bericht über die Grabungen in den Befestigungsanlagen der Lengyelkultur auf dem sg. Schanzboden zu Falkenstein in Niederösterreich, FÖ 19, 1980, 154.

25 J. Vladár—J. Lichardus, op. cit., 299, 314.

mysli stanovení druhu a typu domu pro určitou oblast nebo pro ten který stupeň vývoje. Obecně lze konstatovat značnou mnohotvárnost obytné architektury lidu s malovanou keramikou, což je ve značném rozporu s konstatními typy domů lidu s lineární keramikou. Tato mnohotvárnost je asi výrazem pokročilejší, avšak nejednotné sociální struktury lengyelské společnosti. Zdá se, že v severozápadním prostoru lengyelského okruhu dlouho přežívá velkorodina jakožto základní sociální jednotka, zatímco v jihovýchodní části došlo mnohem spíše k jejímu rozpadu do jednotlivých párových jednotek; ale raná existence relativně velkých domů i v této oblasti ukazuje na složitost skutečné společenské reality a na problematičnost našich předběžných úsudků.

Vedle domů obytných musíme počítat s dalšími typy staveb, např. se shromažďovacími domy (se „dvorem“?), s monumentální architekturou uvnitř opevněných rondelů a vyloučeny nejsou ani objekty obradní, jak napověděl výzkum v Břežné u Loun.

Pokud jde nyní speciálně o moravské poměry je zřejmé, že dosavadní počet známých půdorysných domů naprosto nedostačuje k vyslovení jakýchkoliv závěrů obecné platnosti. Níže budeme analyzovat objekty z Těšetic-Kyjovic, které jsou sice dokumentované, nicméně objektivní obraz sídlištní kultury lidu s MMK zatím neposkytují. V úvahu vezmeme i starší půdorys z Pavlovic u Přerova. Ke škodě věci ani nové větší odkryvy na sídlištních s MMK (Hrádek u Kramolína, Jaroměřice n/R., Jezeřany-Maršovice, Milovice) půdorysy obytných budov nepřinesly. Dvoulodní sloupová architektura z vnitřní části opevněného rondelu u Bulhar dosud není podrobně zpracována a publikována a proto ji nelze zatím ani spolehlivě datovat. Podle informací Z. Měřinského patří předmětná stavba osídlení neolitickému; měla by tudíž souviset s kruhovým opevněním lidu s MMK, avšak ani to není zcela jednoznačně datováno: podle nepočetné a ne příliš typické keramiky, nalezené ve výplni bulharského příkopu, byl vysloven předpoklad datování celého rondelu do mladšího stupně MMK; nález většího fragmentu ženské figurky s hlavou s „kouty“ a s naznačeným vlasem, tedy předmětu velmi typického pro fázi Ia MMK,²⁶ však toto předběžné datování zpochybňuje.

Další předběžně ohlášené půdorysy pozdně lengyelských domů z moravského prostředí (Mohelnice, Drnholec²⁷) nejsou rovněž dosud zveřejněny a nejsou tudíž v našich širších historických souvislostech použitelné.

V minulosti i současnosti se již daly pokusy o rekonstrukci obytného domu lidu s MMK. O vzhledu domu uvažoval již J. Palliardi, pavlovický půdorys rekonstruoval J. Böhm, o replice domu v Poysdorf byla řeč výše. Rád bych tyto dosavadní zkušenosti zhodnotil využitím některých podkladů z terénního výzkumu u Těšetic-Kyjovic. Půjde především o nadzemní kúlový dům D₁₄ a pak o obě polozemnice (obj. 181 a 184).

²⁶ PhDr. Z. Měřinskému a PhDr. S. Stuchlíkovi, CSc., děkuji za cenné informace o památkách kultury s MMK z Bulhar.

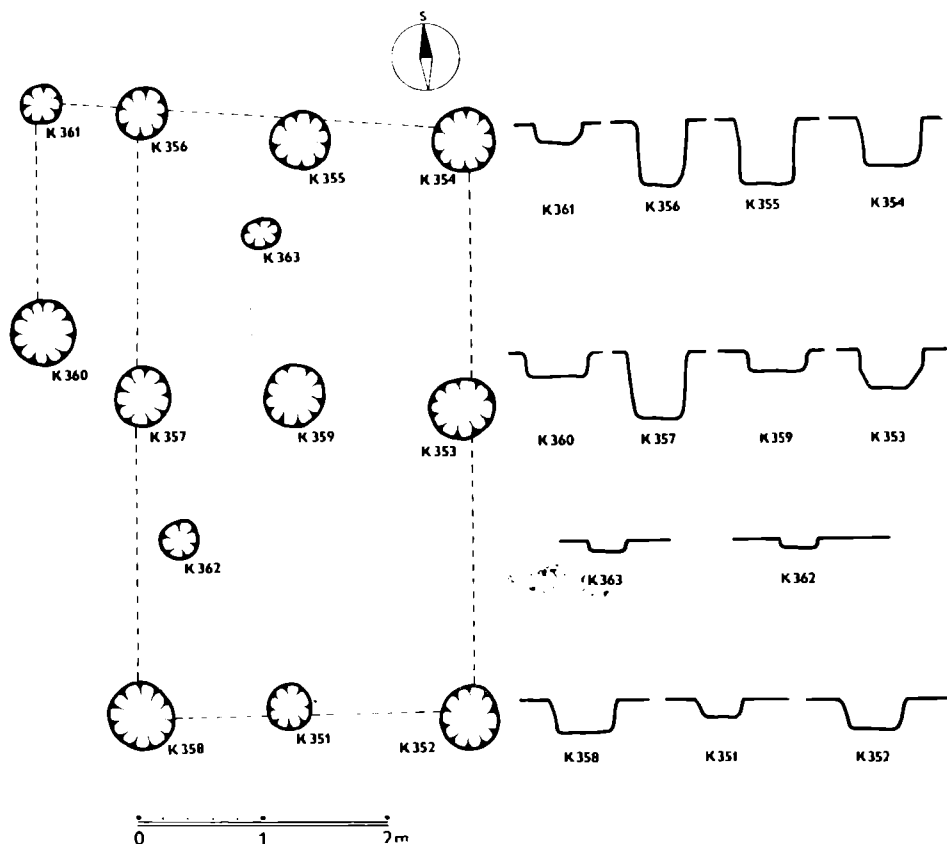
²⁷ Informace PhDr. R. Tichého, CSc., za něž srdečně děkuji; — D. Jelínková, Zachraňovací výzkum v severovýchodní části katastru obce Drnholec, Jižní Morava 17, sv. 20, 1981, 195.

NADZEMNÍ DŮM D_{14}

Půdorys zatím nejdůležitějšího nadzemního domu nosné kůlové konstrukce (D_{14}) se podařilo odkrýt v roce 1980 v sektoru „B“ ve čtvercích 22—23a, b, východně za vnější palisádou opevněného rondelu. Jeho delší osa procházela ve směru S—J s odchylkou asi 6° do směru SV—JZ. Ze západní strany se v těsné blízkosti domu nacházel zemní objekt 218 s lineární keramikou, z opačné strany přiléhá ze vzdálenosti asi 150 cm jiný objekt 219 se starší MMK, propojený s objektem 232 s vypichanou keramikou; na jihozápadě sousedil D_{14} se dvěma dotýkajícími se menšími kruhovými jámami s keramikou MMK č. 217 a 220. S ohledem na kulturní určení domu D_{14} není toto sousedství uvedených objektů bez významu.

Popis základových stop domu

Dům D_{14} vymezuje celkem 9 kůlových jam situovaných ve třech paralelních řadách ve směru zhruba S—J (s příslušnou odchylkou, srov. výše).

Obr. 3. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Půdorys a řezy kůlových jamek domu D_{14} .

Jde o kúlové jámy (Kj) č. 356, 357 a 358; 355, 359 a 351; 354, 353 a 352 (obr. 3, tab. I); dvě další Kj č. 362 a 363, nalézající se uvnitř základového prostoru domu, s konstrukcí stěn nesouvisejí a velmi pravděpodobně k domu vůbec nepatří (jsou podstatně mělčí a menší než ostatní jamky; jejich zbarvení bylo odlišné, světlejší, od základních Kj. Prostor vymezený devíti základními Kj vytváří celkem pravidelný obdélník o stranách 542 (resp. 526) cm × 335 (resp. 316) cm, měříme-li od vnějších obvodů kúlových jam. Ze severozápadu přiléhají k tomuto základnímu půdorysu další 2 Kj č. 360 a 361. Jejich souvislost se základním půdorysem domu je velmi pravděpodobná, jak vzhledem k polohopisné situaci, tak s ohledem na jednotnou výplň Kj. Naproti tomu čtvercový útvar K 364, lokalizovaný ve východním sousedství stěny domu (tab. I), s rezavě hnědou hlinitou výplní, s domem D₁₄ zcela jistě nesouvisí; patří k mladšímu sídlištnímu horizontu lokality.

Kj domu D₁₄ lze obecně charakterizovat takto: Jsou poměrně velkého průměru (cca 50 cm), mají jednorodý hlinitý šedočerný zásep (pouze Kj 356 měla výplň více černohnědou) a podle získaných řezů jsou dokladem sloupů spíše vsazovaných nežli tlučných. Pouze na profilu Kj 353 bylo možno pozorovat částečné zahrocení (obr. 3:353); ostatní řezy Kj vykazovaly tupé vodorovné zakončení. Relativní hloubka (rh)²⁸ Kj byla v průměru větší na severní straně (39, 46, 46 cm) nežli na straně jižní (15, 21, 23 cm); kj uprostřed delších vnějších stěn byly vcelku velmi hluboké (30, 50 cm), středový sloup byl naopak vsazen mělčeji (10 cm). Obě vchodové Kj byly opět mělčí (16, 18 cm). Z výplně Kj nebyl získán vůbec žádný nálezový materiál.

Přehledná tabulka parametrů Kj domu D₁₄

Kj č.	Ø v cm	rh v cm	Kj č.	Ø v cm	rh v cm
356	41	46	354	50	39
357	50	55	353	56	30
358	54	23	352	48	21
355	54	46	360	54	18
359	51	10	361	33	16
251	35	15			

Konstrukce domu D₁₄

Soudě podle nepatrného sklonu terénu od severu k jihu a podle v průměru menší rh kúlových jam v jižní části půdorysu stavby, stál dům na poměrně vodorovném terénu; jižní část podkladového terénu byla zřejmě

²⁸ Relativní hloubkou (rh) je myšlena hloubka objektu, měřená od nivo neporušeného podloží, tj. bez nadložní ornice.

poněkud navezena, čímž i vsazení kúlů v této části se hloubkou vyrovnalo sloupům na straně severní. Původní úroveň terénu ovšem již dnes nezjistíme a tak ani skutečnou hloubku vsazení sloupů do země nelze změřit; dá se však předpokládat, že byla o něco větší než rh vybraných K_j, snad kolem 60—70 cm. Hloubka zapuštění K_j by měla být teoreticky ještě větší — asi 1 m, počítáme-li, že asi $\frac{1}{3}$ sloupu byla vsazena do země a $\frac{2}{3}$ čněly nad povrchem. Zhruba podobně zapustili do země (1,10 m) kúly při rekonstrukci stavby domu v Poysdorfu v Dolním Rakousku. Evidentně mělčeji zapuštěné byly středový sloup (K_j 359) a oba vchodové sloupy (K_j 360, 361).

Obvodové sloupy tvořily základní nosnou konstrukci domu. Je možné, že obvodovou linii doplňovaly ještě další lehčí kúly, jejichž stopy se nedochovaly, nebo jsme je nezjistili. Interval sloupů — 165—205 cm — jsou totiž značně velké, např. ve srovnání s konstrukcí staroneolitických velkodomů, kde se počítá se 6—7 sloupy na 5 m délky stěny, nebo při konfrontaci se známým střelickým modelem domu (tab. VI, obr. 7), k němuž se později ještě vrátíme.

Obvodové nosné sloupy byly nahoře spojeny, ať již do vidlice nebo čepováním, vaznicemi, tj. trámci, které zajišťovaly stabilitu základní konstrukce a zároveň nesly tíhu střechy. Střecha byla evidentně sedlová. Její hřeben nesly oba sloupy uprostřed kratších stěn a podpíral snad i středový sloup uvnitř domu. Hřeben střechy byl posléze svázán početnými krokvy s vaznicemi svislých sloupů. Krokve nesly vlastní krytinu střechy. Jak byl řešen vchod do domu D₁₄ nelze jednoznačně rozhodnout. Je velmi málo pravděpodobné, že by jedna (jižní) kratší strana zůstala zcela otevřená, jak ukazuje střelický model. Pravděpodobnější je konstrukce zvláštního vchodu, patrně ze severozápadu, malým přístavkem, neseným sloupy č. 360 a 361.

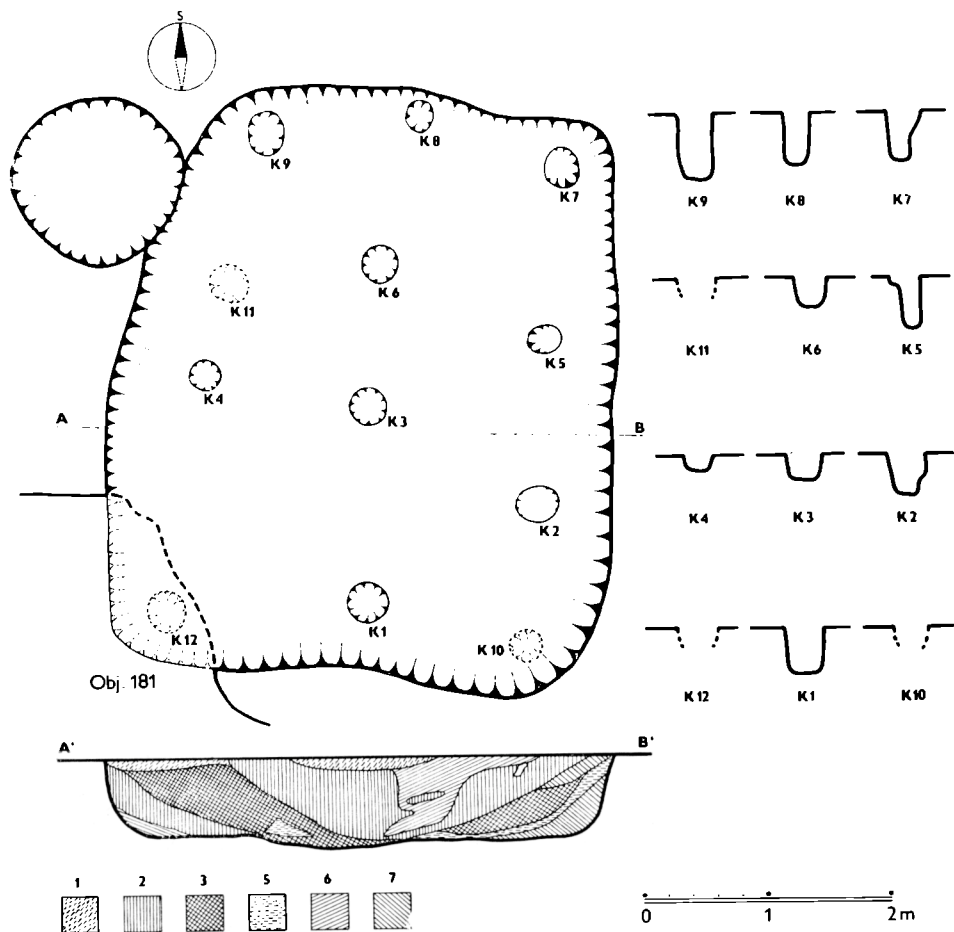
POLOZEMNICOVÁ CHÝŠE (OBJEKT 181)

Polozemnicová chýše (objekt 181) s kúlovými jámami ve dně — první toho druhu na lokalitě vůbec — byla prozkoumána již roku 1975. Je situována v poměrně blízkosti opevněného centra, nedaleko severního vstupu do příkopového kruhu, v sektoru „B“ ve čtvercích 6, 7b, c. Z hlediska celkové sídlištní dispozice je důležité, že se nalézá v prostoru mezi příkopem a vnější palisádou. Delší osa chýše byla orientována do směru S—J s odchylkou cca 10° do směru SV—JZ.

Objekt 181 superponoval — jak se ukázalo — jihozápadním rohem větší nepravidelný jámový objekt č. 169. Ze severozápadní strany přiléhala k obvodu objektu kruhová jáma, která patrně s objektem 181 přímo souvisela. O něco dále k severu se nacházela další kruhová jáma (objekt č. 182), patrně již objekt zcela samostatný.

Objekt č. 181 se na povrchu jevil jako dosti nepravidelná tmavá skvrna o rozměrech cca 450 × 350 cm, která se prolínala na jižní, západní a severozápadní straně s hnědou výplní objektů č. 169 a 182. Její obrysy byly dobře čitelné pouze na severní a severovýchodní straně; zde se velmi dobře jevily ve žlutém sprašovém podloží.

Obr. 4. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Základní dokumentace polozemnice (objekt č. 181). Šrafury vrstev: 1 — parahnědozem; 2 — černozem; 3 — propálená hlína s mazanicí; 5 — spraš; 6 — hnědozem; 7 — šedá popelovitá hlína.

Popis základových stop chýše

Zahloubený prostor chýše měl pravidelný obdélníkový půdorys se zaoblenými rohy o rozměrech $\pm 470 \times 380/410$ cm. Jihozápadní roh se nepodařilo přesně zachytit, neboť v těch místech se zemnice překrývala s objektem č. 169; stěna zemnice zde nebyla vyhloubena do spraše, nýbrž do zásypu objektu č. 169 a v něm se nedala rozpoznat. Stěny zemní jámy chýše č. 181 lze označit za poměrně svislé, mírně dovnitř sešikmené, a rovné. Se dnem svíraly téměř pravý úhel a ve dno přecházely zaoblením. Dno bylo rovné, uprostřed poněkud prohloubené; dosahovalo max. rh 90 cm. Stěny i dno byly vyhloubeny ve žluté spraši a daly se dobře

identifikovat. Plochy stěn nenesly stopy žádných dalších úprav. Na ploše dna se nacházely systémy Kj (viz dále). K severozápadnímu rohu zemnice těsně přiléhala menší kruhová, mísovité jáma ($\varnothing$ asi 130 cm, rh max. 90 cm), která částečně porušovala stěnu zemní jámy chýše 181.

Výplň zemní jámy objektu č. 181 nesla stopy destrukce stěn s hliněnou omítkou: Ze západní i východní strany spadaly odshora šikmo ke dnu intenzivní vrstvy šedozemě, proložené kusy hliněné omítky stěn. V oblouku přechodu stěn ve dno byly tyto vrstvy „podloženy“ mezivrstvami spraše, šedozemě nebo černé humózní hlíny. Střed jámy pak vyplňoval kráterovitě prolomený černý humózní zásyp, který evidentně nebyl zvrstven; dalo se pouze pozorovat, že při jeho spodku je černá hlína maximálně hutná až sazovitá. Do tohoto kráterovitého zásypu se shora středem zahluhoval nepravidelný útvar hnědozemě. Na povrchu výplně objektu byly pozorovatelné mělké mísovité útvary místní parahnědozemě (obr. 4, tab. II).

Ve dně zemnice jsme zjistili 3 řady Kj, jdoucí podél delších stěn a středem objektu ve směru zhruba S—J s malou odchylkou (viz výše). Podrobně jsme mohli klasifikovat Kj č. 1—9. Kj č. 10 a 11 byly nezřetelné: na povrchu se rýsovaly, do země se však nezahluhovaly. Kromě toho lze předpokládat další Kj v jihozápadním rohu chýše, v místech styku s objektem č. 169; tam však jsme ji z výše uvedených důvodů nemohli zachytit. Je velmi pravděpodobné, že původně existovaly ve dně chýše tři řady po čtyřech Kj, celkem 12 Kj. Tyto jamky lze považovat za doklady konstrukčních prvků. Jáma při severozápadním rohu chýše, pokud s ní opravdu souvisela, mohla tvořit jen drobný přístavek k celkové konstrukci objektu č. 181.

Přehledná tabulka parametrů Kj chýše 181

Kj č.	$\varnothing$ v cm	rh v cm	Kj č.	$\varnothing$ v cm	rh v cm
1	26	40	7	27 × 35	39
2	27 × 32	37	8	20 × 15	42
3	28	25	9	27 × 35	55
4	20	10	10	25	?
5	15	38	11	30	?
6	26	25			

Z výplně zemní jámy objektu č. 181 pochází značné množství malované i nemalované keramiky kultury s MMK, část keramické plastiky (chodidlo duté lidské nohy), kamenná industrie, kostěná šídla, parohová surovina, barvivo, lastury říční škeble, schránky mlžů a zvířecí kosti.

Konstrukce chýše 181

Objekt byl postaven v poměrně rovném, vodorovném terénu, takže dno bylo přirozenou cestou vyrovnáno do horizontu. Předpokládané uskupení K_j ve třech řadách neslo základní konstrukci nadzemní části obydlí. Zdá se, jakoby oba vnitřní sloupy K_j 3, 6) byly zapuštěny relativně mělčeji (rh 25 cm), obvodové sloupy — s výjimkou K_j 4 — naopak hlouběji (rh 40—50 cm). Nadzemní konstrukci chýše chápu zhruba stejně jako v případě domu D₁₄. Problematická je pouze výše stěn nad úrovní terénu a dosah střechy k povrchu země, příp. její ukotvení přímo do země. Těžko řešitelné je umístění vchodu do chýše. Nápadná je tu však určitá analogie s D₁₄: i v případě objektu č. 181 je možno v severozápadní části stavby rekonstruovat určitý přístavek nad tamní mísovitou jámou. Je tu jen otázka skutečné souvislosti jámy s chýší; jáma neobsahovala žádný inventář, její souvislost se zemnicí proto nelze vyloučit. Mohl však být vchod do chýše řešen pomocí přístavku se zahloubenou jámou ve dně?

POLOZEMNICOVÁ CHÝŠE (OBJEKT 184)

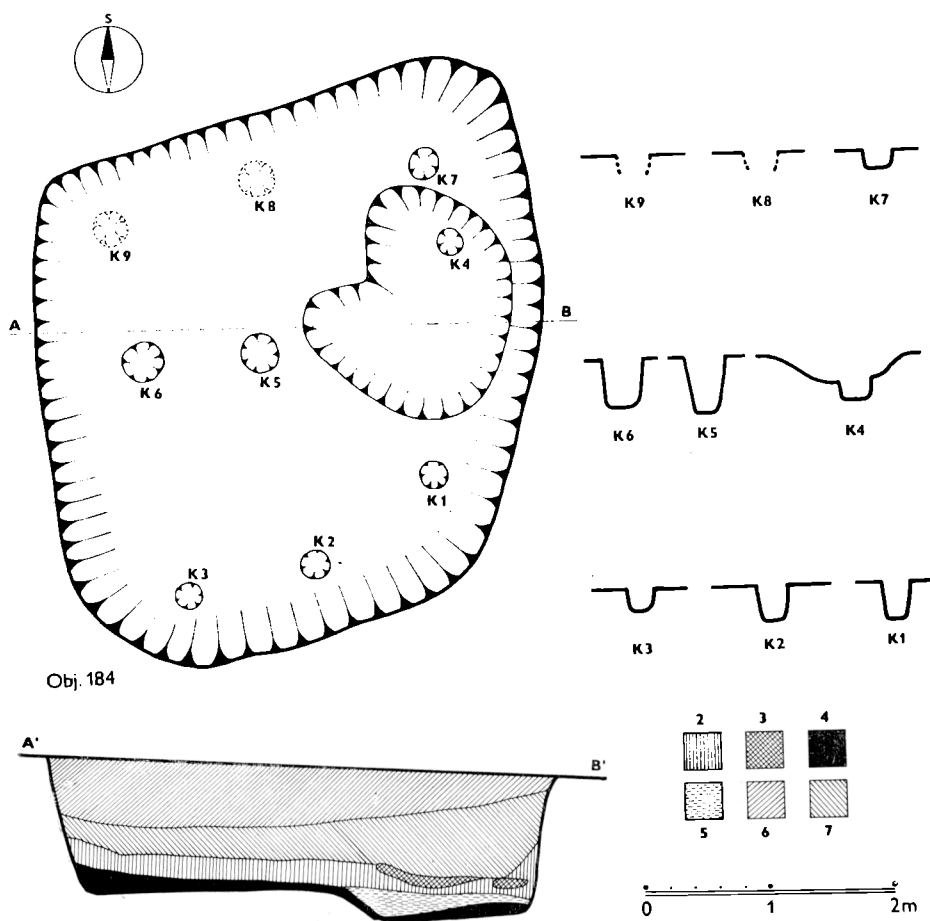
Další polozemnicová chýše (objekt 184) byla odkryta v letech 1975 až 1976. Nacházela se 8 m na sever od objektu č. 181, severně opevněného areálu, rovněž ještě v prostoru mezi příkopem správně-religiózního centra a vnější palisádou, na hranicích sektorů „B“ a „A“ (čtverce „B“ — 6a, „A“ — 6h).

Objekt č. 184 se rýsoval na úrovni podloží hnědozemním zbarvením v poměrně ostrých konturách ve žluté spraši na ploše nepravidelného lichoběžníka o stranách cca 420—300 cm. Delší osa útvaru směřovala zhruba ve směru SV—JZ. V bezprostředním okolí objektu (pokud bylo dosavadním výzkumem skryto) se žádný další útvar ani konstrukční detail nezjistil.

Popis základových stop chýše

Po vybrání výplně měla zemní část objektu tvar nepravidelného kosočtverce se zaoblenými rohy (rozměry stran: východní — 400 cm; západní — 380 cm; severní — 380 cm; jižní — 300 cm). Stěny byly mírně šikmé a přecházely zaobleným lomem v poměrně rovné dno. Dno bylo vyrovnáno do horizontu přesto, že povrch terénu se v místě chýše 184 svažoval od západu k východu (srov. obr. 5). Ve východní části dna se nacházela nepravidelná prohlubeň (rh 20 cm), jejíž dno bylo opět ploché, rovné. Rh dna chýše činila 100—110 cm, v místech prohlubně 120 cm.

Výplň zahloubené části objektu 184 se skládala ze 4 přirozených základních vrstev: Svrchní vrstvu tvořila hnědozemní hlina mocná u západního okraje až 50 cm a vyklíňující k východu až do rh 10 cm. Následoval šedý zásyp, nasedající na východní straně vysoký u povrchu a zahlubující se tu až do rh 80 cm. Nade dnem se prostírala vcelku horizontálně situovaná intenzivně černá humózní vrstva, proložená zvláště na východní straně ččkami vypálené hliněné omítky (stěn?); těsně u dna přecházela tato vrstva v černou sazovitou hmotu, která pouze ve východ-

Obr. 5. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Základní dokumentace polozemnice (objekt č. 184). Šrafury vrstev: 2 — černozem; 3 — propálená hlína s mazaníci; 4 — černá sazovitá hlína; 5 — spraš; 6 — hnědozem; 7 — šedá popelovitá hlína.

ní prohlubni dna se oddělovala od předchozí mezivrstvou sprašové hlíny.

Ve dně zemní jámy objektu 184 se objevily 3 řady Kj, orientované zhruba ve směru S—J (s odchylkou asi 6° do směru SZ—JV). Při východní stěně to byly Kj 1, 4 a 7, z nichž Kj č. 4 byla zapuštěna ve dně prohlubně; ve výplni jsme ji neidentifikovali a je proto dokumentován pouze její spodek. Uprostřed šly dnem objektu Kj 2 a 5, Kj 8 se rýsovala velmi sporně a její výplň se nedala sledovat do větší hloubky. Při západní stěně byly rozmístěny Kj 3 a 6, Kj 9 se dala — podobně jako Kj 8 — spíše jen vytušit. Všechny Kj měly kruhový tvar a zahlubovaly se do terénu válcovitě; jen výjimečně (Kj 5) se ke dnu zužovaly. Šlo tudíž opět o sloupy do země vsazované, nikoli tlučené; jejich konce byly zarovnané, nikoli zahroceny. Navíc muselo jít v tomto případě o poměrně tenké sloupy.

Z výplně zemní chýše 184 pochází poměrně početný archeologický inventář: jde o fragmenty lineární keramiky včetně zlomku plastiky (inv. č. K 83 969—K 83 992), vypíchané keramiky (K 83 993—K 83 996) a zvláště malované keramiky K 83 997—K 85 058), k nimž náleží i 3 zlomky lidské plastiky (K 85 059—K 85 061), dále 4 kusy kostěné industrie (K 85 062—K 85 065), početné zbytky mazanice omítky stěn a zvířecí kosti.

Přehledná tabulka parametrů Kj chýše 184

Kj č.	Ø v cm	rh v cm	Kj č.	Ø v cm	rh v cm
1	23	31	6	30	39
2	22	29	7	25	14
3	20	19	8	28	?
4	21	16	9	27	?
5	30	43			

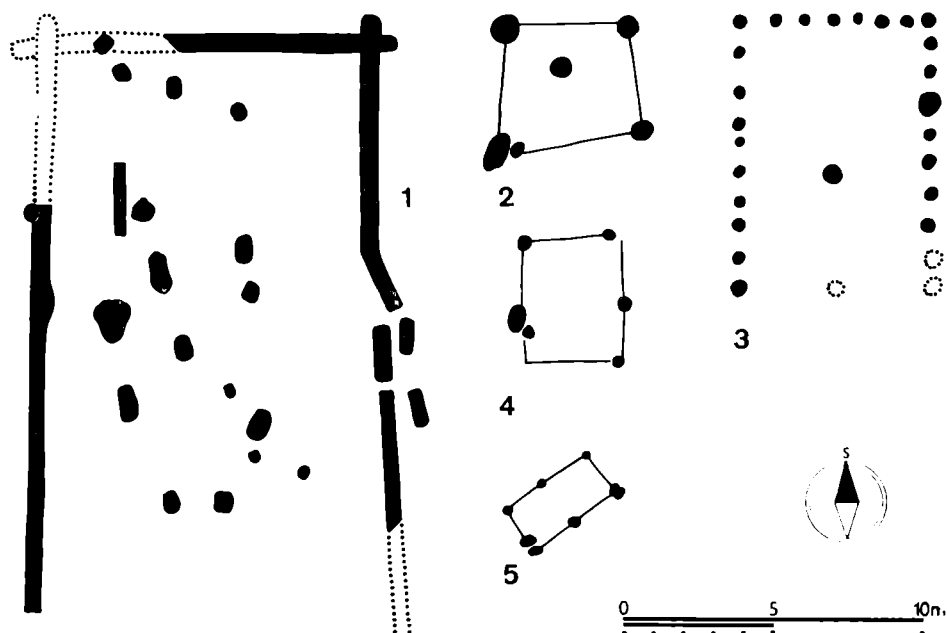
OSTATNÍ NADZEMNÍ OBJEKTY

Z dalších těšeticko-kyjovských nadzemních objektů, které by mohly být považovány za obytné příbytky, se krátce zmíním o třech prostých půdorysech, označených jako D_2 , D_3 a D_4 .²⁹

Půdorys D_2 (obr. 6:2) se nalézal v sektoru „C“, čtvercích 21—22b, v těsné blízkosti průběhu vnějšího palisádového žlabu opevněného areálu osady, z vnitřní strany tohoto žlabu. Vymezovaly jej 4 kúlové jamky (Kj č. 43, 46, 47 a 118), vlastně 5 jamek, neboť Kj č. 118 v jihozápadním rohu objektu byla zdvojená. Půdorys D_2 byl nepravidelně čtvercový, orientovaný podle hlavních světových stran. Severní strana měřila 350 cm, východní 280 cm, jižní 410 cm a západní 310 cm. Nikoli uprostřed takto vymezené plochy se nalézala Kj č. 44, která patrně s celkovou nadzemní konstrukcí souvisela. Exentricky jihovýchodně od ní, byla zjištěna další nejasná jamka poněkud odlišného zabarvení, kterou z celkové konstrukce vylučují. D_2 tedy představuje jednoduchou jednoprostorovou nevelkou kúlovou stavbu, která měla patrně stanovou střechu. Vzhledem k její velikosti, lehké konstrukci i umístění se domnívám, že nešlo o obytný domek, nýbrž o chýši jiného, např. strážního či příležitostného určení.

Půdorys D_3 (obr. 6:4) jsme zachytili na severní hranici sektoru „C“, ve čtverci 26a, v prostoru východně vnějšího palisádového žlabu opevněného areálu, tedy mimo kruhovou fortifikační soustavu, v místech, kde předpokládáme vlastní obytnou část osady. Ani v tomto případě však

²⁹ Systém obdélných jamek, spíše krátkých žlabů, označený jako D_0 , žádný půdorys nevytváří a kromě toho patří, jak se výzkumem prokázalo, některé z mladších sídlištních fází lokality.

Obr. 6. Půdorysy chýší lidu západní části lengyelské kultury (MMK, MOG): 1, 2, 4 — Těšetice-Kyjovice (Morava), domy D₅, D₂ a D₃; 3 — Pavlovice u Přerova (Morava), podle J. Böhma; 5 — Falkenstein-Schanzboden (Dolní Rakousko), podle Chr. a J.-W. Neugebauerových.

nešlo o skutečný obytný dům, nýbrž o lehčí a jednoduchou chýši; půdorys je navíc poněkud nepravidelný a ze severní strany (konec plošného odkryvu) možná i neúplný (?). Půdorys D₃ je vymezen Kj č. 33—38 a to tak, že jamky uzavírají buď pravidelný obdélník s delší osou ve směru S—J o rozměrech 390 × 240 cm (jak je naznačeno v otištěných pláncích ve statích citovaných v pozn. č. 1—3), nebo obdélník s jižní skosenou stranou (obr. 6:4). Kj č. 32, umístěná poblíž obou koncových kulových jamek západní stěny, by mohla vést k úvaze o existenci vchodu do chýše z jihozápadního rohu: to je však silně hypotetický závěr.

Půdorys D₄ je vlastně fragmentem jednoduchého, snad obdélníkového domku o stranách cca 400 × 300 cm, orientovaného delší osou ve směru SSZ—JJV. Celý prostor je vymezen pouze třemi rohovými kulovými jamkami; chybí Kj v severovýchodním rohu, kterou se při výzkumu nepodařilo zjistit. Tím je celá konstrukce poněkud zpochybněna. Ještě hůře je tomu v případě zcela hypotetického půdorysu D₆, který již z toho důvodu dále nepopisují.

Pro datování všech tří podrobněji uvedených kulových objektů není přímých dokladů, protože z výplně kulových jamek žádný inventář nepochází a vnitřní plocha domků byla naprosto sterilní, neboť původní úroveň místního terénu byla kultivací značně snížena. Příslušnost všech

chýší ke starší fázi osídlení s MMK by však mohla vyplývat z celkové polohopisné situace a takto ji také zatím chápeme.

V prostoru předpokládané vlastní obytné části osady, v sektoru „C“, za velkým hliníkem (obj. č. 4), ve čtvercích č. 27—30a-e, se nachází také půdorys velkého domu s obvodovým základovým žlabem — D_5 (obr. 6:1, tab. IV). Jde opět o velmi neobvyklý útvar, pro nějž zatím není analogií. Obvod D_5 je vymezen základovým žlabem (rh 8—12 cm) a uzavírá plochu celkem pravidelného obdélníka, orientovaného delší osou ve směru S—J; délka útvaru činí nejméně 22 m, šířka 10,60 m; délka však asi není konečná, neboť D_5 není uzavřen na jižní straně a jeho prodloužení do tohoto směru je možné. Celá plocha domu je vyplněna jednak spleť kůlových jamek, které mohly mít konstrukční význam, jednak řadou kulturních jam různé příslušnosti (vypíchaná keramika, zvoncovité poháry, halštat), což značně znepřehledňuje situaci. I obvodový základový žlab je, zvláště v severovýchodním rohu a potom po téměř celé délce delší západní strany přerušovaný, takže mohou vyvstávat pochybnosti o jeho skutečném významu. Situace uprostřed delší východní strany by mohla připouštět domněnku o bočním vchodu, což ovšem odporuje představám o vchodech do domů z jihu; takové představy jsou běžné zejména v případě staro-neolitických velkodomů.

Vzhledem k těmto problémům a také k tomu, že dům konstrukce typu D_5 nemá zatím v lengyelském prostředí obdobu, není vhodné pokoušet se o jeho další hodnocení a rekonstrukci původního vzhledu. V žádném případě pak se nezdá, že právě tento dům by byl standardním prototypem obytného domu lidu s MMK. Pokud se prokáže jeho skutečná příslušnost ke starší fázi kultury s MMK (a to se zdá být pravděpodobné) bude třeba uvažovat spíše o jiné než obytné funkci této stavby.

Nakonec je třeba se zmínit o dvou soustavách kůlových jamek, označených jako D_1 a D_{13} (tab. V).

Soustava D_1 se nachází v sektoru „C“, těsně za vnějším palisádovým žlabem centrálního kruhového areálu, ve čtvercích 23—25a, b. Jde o systém celkem 29 K_j a 3 kratších žlabů. Celý komplex je situován při severní hranici odkryvu sektoru „C“, takže se původně předpokládalo možné pokračování D_1 severním směrem do sektoru „B“; tam však odkryv, provedený v posledních dvou letech, žádné další kůlové jamky nezjistil, takže stav, dokumentovaný z minulých let,³⁰ je nutno považovat za konečný. Jednotlivé K_j systému D_1 lze sice teoreticky spojit ve směru Z—V do pomyslných řad, ale ani to nepřináší přesvědčivý obraz skutečného půdorysu domu, např. staroneolitického typu. Osídlení s lineární keramikou je sice na lokalitě zastoupeno a novějším výzkumem jsme zjistili již i kulturní jámy se starší lineární keramikou, ale teprve další odkryvy snad přinesou skutečné půdorysy typických pětiřadých velkodomů, k nimž D_5 zatím jednoznačně počítat nelze.

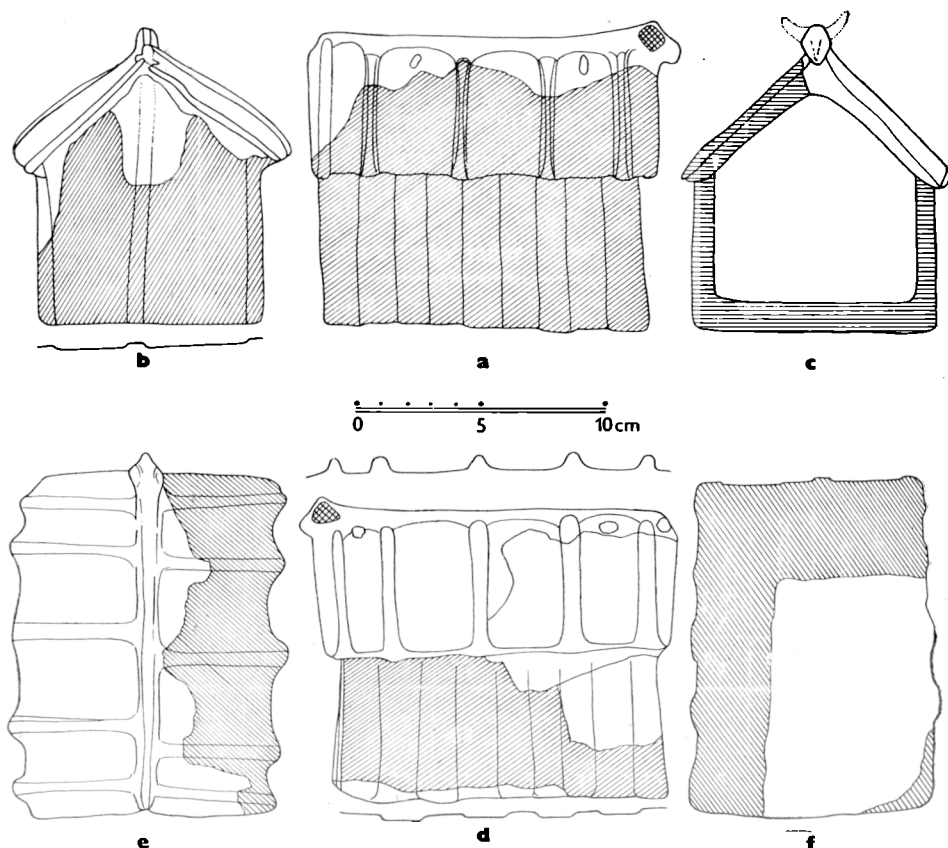
Fragmentem nějakého většího domu je pak půdorys D_{13} , zachycený v sektoru „B“, při zatímní jeho západní hranici, ve čtvercích 25e-f. Tvoří jej 13 K_j, z nichž 8 je situováno v linii od JZ k SV a vytváří jakoby

³⁰ Srov. zvl. PA LX/2, 1969, 573, obr. 1, nebo SPFFBU E 18—19, 1973—74, 12 ad., obr. 2.

vnější stěnu domu, zatímco ostatních 5 jamek naznačuje šíření prostoru domu k východu (tab. V:1). S jakýmkoli závěry stran této stavby je třeba vyčkat dalšího plošného odkryvu.

HLINĚNÉ MODELY – PODKLADY REKONSTRUKCE DOMŮ LIDU S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU

Kromě vlastních půdorysů domů, patrných z terénních archeologických signálů, z nichž zpravidla poznáme i základní konstrukční princip stavby, lze pro rekonstrukci domu lidu s MMK využít (kromě etnografických analogií, zvl. tradiční lidové architektury, a zkušeností, zásad a pravidel z oblasti stavitelství a tesařství) zvláště hliněných modelů chýší.

Obr. 7. Střelice, okr. Znojmo, poloha „Sklep“. Hliněný model domu: a — pravý bokorys; b — zadní kratší stěna s nosným sloupem; c — otevřené průčelí; d — levý bokorys; e — střeška; f — dno. (Šrafováním jsou vyznačeny doplněné části modelu.)

O realitě hliněných modelů domků mohou být vznášeny pochybnosti. Je vskutku otázka, zda tyto předměty jsou skutečnými kopiemi obytných domů, či jen jejich stylizací, nebo idealizací; navíc mohou případ od případu představovat i jiný architektonický (religiózní stavba, věž, sýpka) či sídlištní (pec, krb) objekt. Výběr modelů staveb pro účely rekonstrukce obytného domu je proto potřeba předem podrobit kritickému výběru. Je zřejmé, že zvláště v mladoneolitických kulturních komplexech evropského jihovýchodu nalezneme řadu modelů, které asi obytné domy přímo nepředstavují. Zároveň však se přesvědčíme, že v celém areálu dosahu předoasijského neolitu se najdou na sídlištních modely skutečných sídlištních jednotek, jež se od sebe vzájemně odlišovaly. Příkladem může být model obydli z El-Amrah (Egypt) z období naqadské kultury,³¹ odpovídající představám pravěké egyptské kvadratické architektury, nebo známý model domu z Kodžadermen u Kolarovgradu v Bulharsku, uváděný jako prototyp domu lidu gumelnické kultury.³² Jiné jsou opět modely obydli tripilského lidu z Ukrajiny.³³

Jako podklad pro naše potřeby použijeme pouze modelů lengyelského původu. Pocházejí zejména ze západního areálu tohoto okruhu, především z jižní Moravy; z východního areálu je dobře využitelný exemplář z Branče, zatímco předměty uváděné N. Kaliczem z Aszód u Budapešti³⁴ představují spíše neobytné sídlištní útvary či přímo pece. Bez ohledu na to, co naše vybrané modely představují (nejpravděpodobněji však jde o skutečné kopie domů) a k čemu sloužily, předvádějí určité konstrukční prvky neolitické architektury, které nelze při studiu mladoneolitického domu pominout. Jde o ukázkou nosné sloupové konstrukce domů, o tvar střechy, celkové proporce stavby, existenci vchodu a oken, vypracování stěn, krytiny střechy, vnitřní zařízení atd.

Z prostředí lengyelské kultury jsou dosud známy modely chat, resp. jejich zlomky ze Střelic-Sklepa (okr. Znojmo) z fáze IIa MMK (MM inv. č. 39 148), z Boskovštejna-Výhonu (okr. Znojmo) z fáze Ia MMK (MM inv. č. 17 820), Těšetic-Kyjovic (okr. Znojmo) z fáze Ia (JMZ inv. č. K 35 993); publikován je dále fragment střechy a štítové části domu z Jaroměřic n R.,³⁵ jde však o předmět z Hl. Mašůvek (sb. Boskovštejn). Z Dolního Rakouska pochází část střechy modelu z Galgenleithen/St. Pölten z fáze Ib MOG.³⁶ Ze Slovenska publikoval prvý nález fragmentu modelu domu B. Novotný ze Štefanové (okr. Trnava),³⁷ nejdůležitější je však model střechy chaty zemnicového typu z Branče³⁸ a bez významu není ani nej-

31 H. Müller—Karpe, *Geschichte der Steinzeit*, München 1974, 345, tab. 27 : 1.

32 G. I. Georgiev, *Kulturgruppen der Jungstein- und Kupferzeit in der Ebene von Thrazien (Südbulgarien)*, Sborník L'Europe à la fin de l'âge de la pierre, Praha 1961, 77, tab. XVI : 5; H. Müller—Karpe, op. cit., 115, tab. 27 : 3.

33 T. S. Passek, *Tripol'skije modeli žilišča*, VDI No. 4, 1938, 235—247, obr. 1—11.

34 N. Kalicz, *Hüttenmodelle der Lengyel-Kultur in Ungarn*, JfMV 60, 1976, 117 až 127, obr. 4.

35 H. Müller—Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte II/2*, München 1968, tab. 205 : 29.

36 Chr. Neugebauer—Maresch, *Das neolithische Fundmaterial von St. Pölten/Galgenleithen*, NÖ., MAGW 108, 1978, 54, tab. V : 8.

37 B. Novotný, *Fragment hliněného modelu zo Štefanovej*, *Musaica III*, 1963, 5 až 10, obr. 1.

38 J. Vladár—J. Lichardus, op. cit., 274, obr. 74—75; J. Vladár, *Praveká plastika*, Bratislava 1979, 52, 54, obr. 30.

Filosofická fakulta

Univerzity J. E. Purkyně v Brně

KATEDRA ETNOMUSEOLOGIE

knihovna pro etnografické dějiny

novější nález části pokličky s držadlem v podobě „sýpky“ z Horní Seče.³⁹

Nejvýznamnější je model střelický, jehož význam správně zhodnotil již roku 1916 J. Palliardi.⁴⁰ Byl rekonstruován F. Vildomcem z části podlahy, větší části střechy včetně zvířecí lebky nasazené na hřebeni střechy nad vchodem, části delší levé stěny a části kratší štítové stěny (obr. 7, tab. VI). Rekonstrukce je provedena mistrovsky; jediným nedostatkem je fakt, že fragment stěny se neváže na dno chaty a že tudíž výška stěn není zcela přesná. Sotva však mohla být zásadně jiná než jak ji odhadl restaurátor. Celkové rozměry půdorysu domku jsou dány rozměry dochované části střechy; také výška střechy je původní. Rozměry modelu považují za důležité: mohou sloužit ke konfrontaci s rozměry dosud známých půdorysů skutečných lengyelských staveb, alespoň domů menších rozměrů (typ VI, VII, VIII). Jde o tyto rozměry:

dno modelu (vně):	136/135 × 98 (u vchodu)/93 mm
výška stěn:	61/54 mm
celková max. výška:	118 mm (u vchodu, měřeno i se zvířecí hlavou)
délka střechy:	141/138 mm (se zvířecí hlavou 144 mm)
šířka střechy:	106/99 (vpředu) mm.

Střecha modelu z Boskovštejna (obr. 8:1, tab. VII:2) pochází snad z obdobné stavby jako předešlý exemplář; zbytky zdobených štítů by tomu nasvědčovaly. Rozměry střechy 90 × 59 mm ukazují na menší model.

Část střechy z Těšetic-Kyjovic (obr. 8:2) nelze z tohoto hlediska posoudit; zdá se však, že šlo o exemplář podstatně větší než boskovštejnský.

Ani dolnorakouský fragment (obr. 8:3) nemá patřičnou vypovidací schopnost; opět nelze rozhodnout, jde-li o část nadzemní stavby, či střechy zemnice. Nejdůležitější na tomto předmětu je pojetí střechy, které ukazuje jinou techniku (znázornění vedlejších vaznic; velké intervaly krokvi?) než ostatní střechy modelů s klasickými soustavami krokvic a jedinou hřebenovou vaznicí.

Zlomek ze Štefanové (obr. 8:4) rekonstruoval B. Novotný jako štítový nástavec nad vchod chaty podle střelického exempláře. Stěží k této rekonstrukci co dodat. Na škodu je, že se nedochovala větší část tohoto modelu.

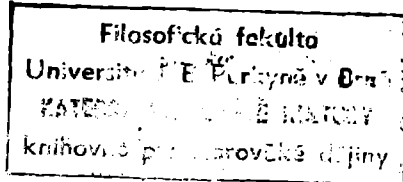
Střecha z Branče (tab. VII:3) je unikátní ukázkou zemnicového typu chaty i příkladem jedinečné základové oběti. Rozměry 122 × 141/147 mm (výška 69 mm) ukazují na souvislost s polozemnicemi spíše čtvercového půdorysu. Provedení střechy s klasickými krokvicemi od hřebenové vaznice po obě pozednice se principiálně neliší od domku střelického; jak poukázal J. Vladár,⁴¹ na průčelí modelu z Branče byla patrně znázorněna zvířecí lebka s rohy podobně jako na předmětu střelickém.

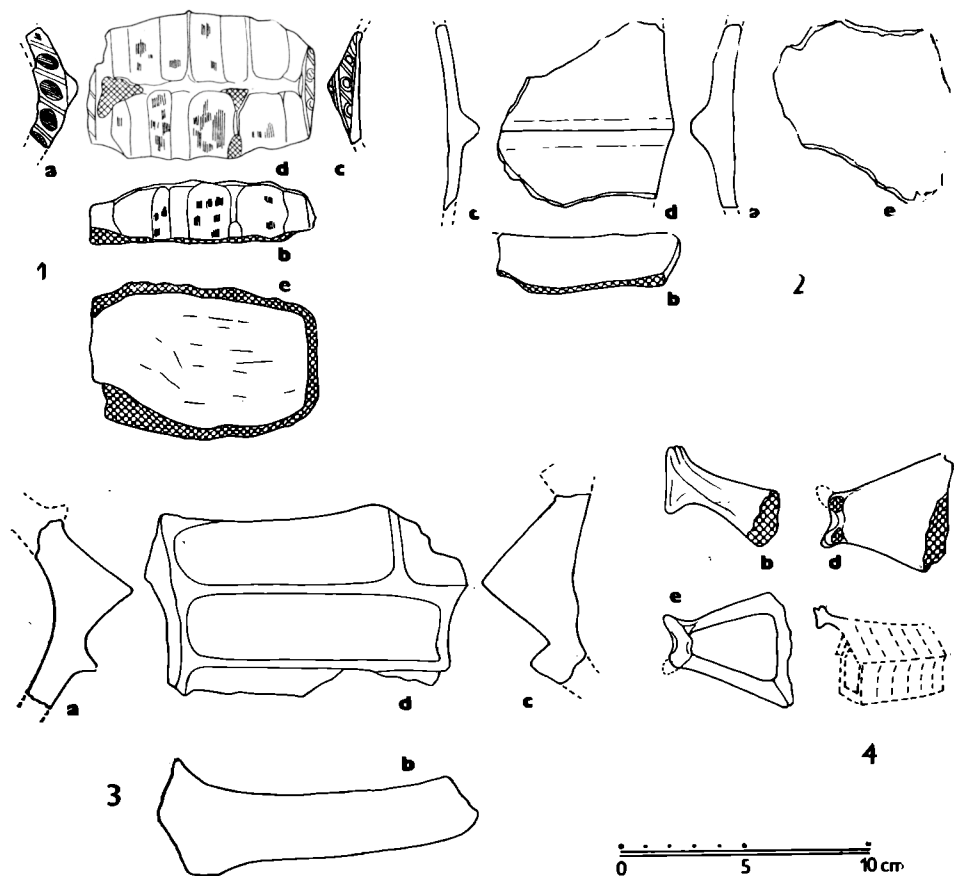
I držadlo z Horní Seče je fakticky miniaturním domečkem se sedlovou střechou s příčnými krokviemi. Z rozměrů modelu v tomto případě nelze nic vytěžit, protože jsou evidentně přizpůsobeny funkci držadla pokličky.

39 J. Pavúk, *Umenie a život doby kamennej*, Bratislava 1982, 72, 73, obr. 72.

40 J. Palliardi, *Hliněné modely neolithických chýší*, ČMMZ 16, 1916, 45—48.

41 J. Vladár, *Praveká plastika*, Bratislava 1979, 54.

Obr. 8. Části hliněných modelů domů lidu západní větve lengyelské kultury (MMK, MOG): 1 — Boskovštejn (Morava), a, c — zbytky štítové části; d — pohled shora; b — pohled z boku; e — pohled ze spodu; 2 — Těšetice-Kyjovice (Morava), značení pohledů stejné jako u č. 1; 3 — Galgenleithen/St. Pölten (Dolní Rakousko), značení pohledů stejné jako u č. 1; 4 — Štefanová (Slovensko), podle B. Novotného.

Zato pozoruhodný je oválný otvor v místě vstupu, který může napovídat o vzhledu účelových otvorů i v případě skutečných domů (tab. VII:1).

O kterých detailech modely domů přímo vypovídají?

Konfrontujme nejdříve rozměry domů lidu s MMK s těmito modely. Klíčový je opět především model střelický. Pokusme se zjistit v jakém asi měřítku byl zhotoven: předpokládáme-li, že výška stěn domu (po okap střechy) mohla být asi 2 m,⁴² pak model je $\frac{1}{33}$ skutečnosti; půdorys modelu by pak odrážel rozměry $449/446 \times 323/307$ cm (tedy asi $4,5 \times 3,2$ m)

⁴² Jde o odhad; zachovalá destrukce stěny domu v Trušešti měřila více než 2 m výšky (H. Müller-Karpe, *Geschichte der Steinzeit*, 115). — Přímých dokladů z prostředí MMK ovšem není.

a výšku hřebene střechy cca 3,90 m. Za stejných okolností by boskovštejnský exemplář napodoboval domek o půdorysu 297×195 cm a model z Branče chatu o rozměrech $403 \times 465/485$ cm. S výjimkou posledního případu korespondují tyto rozměry až nápadně se skutečnými dosud známými půdorysy malých domů lidu s MMK, jak ukazuje následující tabulka:

půdorys domu	délka v cm	šířka v cm	poměr d : š
Střelice-Sklep (model)	450	320	1,4 : 1
Těšetice-Kyjovice D ₁₄	540	330	1,6 : 1
Těšetice-Kyjovice 181	430	300	1,4 : 1
Těšetice-Kyjovice 184	425	230/285	1,8/1,5 : 1
Pavlovice u Přerova	890	620	1,4 : 1
Falkenstein-Schanzboden	550	350	1,6 : 1
Boskovštejn (model)	297	195	1,5 : 1
Branč (model)	403	465/485	1 : 1,2

Pokud jde o výšku střechy, resp. hřebene střechy, tu je situace složitější. Tuto výšku určuje do jisté míry již sám rozměr domu, zvláště jeho šířka, záleží však také na úhlu, který svírají obě křídla sedlové střechy. Úhel střechy můžeme opět vyvodit z modelů domků. Střecha střelického modelu má úhel mírně tupý, konkrétně nad vchodem asi 100° , na opačné straně asi 110° . Publikovaný jaroměřický fragment svírá úhel cca 115° , model z Branče 88° , střecha z Boskovštejna 120° , střecha z Galgenleithen/St. Pölten cca 90° a podobně (snad o něco méně) také střecha z Horné Seče; těšeticko-kyjovický zlomek svírá úhel velmi tupý, blízký se téměř přímému. Odhlédneme-li od poslední jmenovaného fragmentu, který je extrémní, pak úhly střechy u modelů kolísají mezi 88° až 120° . Tyto úhly sedlové střechy jsou asi nejvýhodnější: zajišťují dobrý spád, resp. odvod vody ze střechy a jsou i konstrukčně snadno zvládnutelné. Pro srovnání lze uvést sérii rekonstrukcí domů lengyelské kultury z Branče:

- dům č. 13 — úhel střechy 113°
- dům č. 52 — úhel střechy 108°
- dům č. 104 — úhel střechy 110° ,

kde jinou cestou (kresebná rekonstrukce) se došlo zhruba ke stejným výsledkům.

Úhel sedlové střechy domu nám bude sloužit k výpočtu výšky štítu domu: Vycházíme ze dvou známých údajů, tj. šířky domu a úhlu α (obr. 9); polovina šířky stěn domu (a') a polovina úhlu střechy (γ) tvoří základní

údaje pravouhlého trojúhelníka, v němž výšku štítu (x) představuje jedna ze dvou neznámých stran. Výšku štítu x vypočítáme pomocí funkce tg pravouhlého trojúhelníka:

$$\operatorname{tg} \gamma = \frac{a'}{x}$$

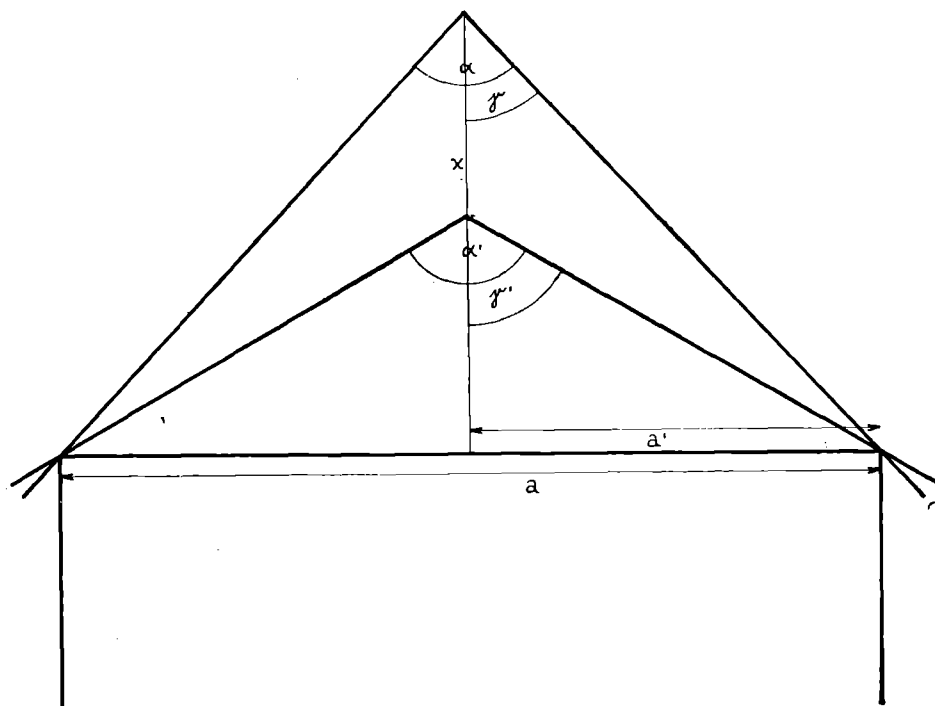
$$x = \frac{a'}{\operatorname{tg} \gamma}$$

Uvažujeme-li obě krajní hodnoty úhlu střechy (88° a 120°) získáváme následující údaje o výšce štítu domů a výšce hřebene střechy (výška štítu + 200 cm výšky stěn):

dům	š domu v cm	úhel střechy	v štítu v cm	celková v hřebene střechy v cm
Střelice-„Sklep“ (model)	320	100°	190	390
		110°		
Těšetice-Kyjovice D ₁₄	330	88°	170,86	370,86
		120°	95,27	295,27
Těšetice-Kyjovice 181	300	88°	155,33	355,33
		120°	86,60	286,60
Těšetice-Kyjovice 184	230 285	88°	$\frac{119,08}{147,56}$	$\frac{319,08}{347,56}$
		120°	$\frac{66,40}{82,27}$	$\frac{266,40}{282,27}$
Pavlovice u Přerova	620	88°	321,01	521,01
		120°	178,98	378,98
Falkenstein-Schanzboden	350	88°	181,22	381,22
		120°	101,04	301,04

Tolik, pokud jde o základní rozměry domů lidu s MMK.

Dále je třeba prozkoumat konstrukční principy domů. Intervaly nosných sloupů stěn dovoluje posoudit pouze střelický model: má naznačeno 5 širokých nosných sloupů na každé delší straně, tj. rozmístění sloupů v intervalu průměrně 90 cm; vzhledem k tomu, že naznačené sloupy jsou velmi ploché a široké (obr. 7, tab. VI:1, 3, 5), je ve skutečnosti tento interval ještě větší. Pouze pro srovnání lze uvést, že v případě těšeticko-kyjovických konstrukcí je rozstup nosných sloupů stěn zhruba 165 až 205 cm; v případě pavlovického půdorysu je hustota sloupů cca 1 m.

Obr. 9. Schéma závislosti výšky hřebene střechy na úhlu střechy.

Existenci vaznice („pozednice“) základních nosných sloupů modely přímo nedokládají. Střelický model na kratších stěnách vaznici určitě naznačenou nemá, na delších stranách to nelze s určitostí konstatovat. Na delších stranách však horizontální vaznice sloupů existovat musela, jinak by nebylo oč opřít krokve střechy.

Co lze vysledovat ze studia modelů o konstrukci střechy?

Podpůrné sloupy hřebene střechy zpodobeny nejsou ani u střelického modelu, kde je viditelný pouze jediný štíhlý sloup, tvořící oporu zadního konce hřebene střechy (obr. 7:b, tab. VI:6); podle některých půdorysů z areálu MMK však hřeben střechy podíraly ještě další sloupy uprostřed po ose domu (typ VI), z nichž onen uprostřed kratší vchodové strany mohl sloužit zároveň jako opora dveří. Střelický model je v tomto směru neúplný; přední otevřená stěna je vůbec netypická a skutečnosti asi neodpovídá, jak usoudil již J. Palliardi,⁴³ také vnitřní podpůrný sloup asi v modelu realizován nebyl (z technických příčin?), a i kdyby byl, těžko by se dochoval. Ostatně jeho reálná existence není nutná: u menších staveb (typ VII) hřebenová vaznice střechy středovou oporu nepotřebuje. U větších domů (typ I, V) pak nosnou funkci konstrukce střechy měla příčka.

Vlastní konstrukci střechy tvořily krokve postavené střídavě proti sobě

43 J. Palliardi, op. cit., 49.

od pozednice po hřebenovou vaznici a to zpravidla tak, že pozednici přesahovaly a vytvářely okap. Snad alespoň ve vrcholech štítů se krokve přesahovaly i na hřebenové vaznici, jak ukazuje model z Branče. Na střelickém modelu je zobrazeno po pěti krokvích na každém křídle střechy; jsou rozmístěny ve značně nepravidelných rozestupech (tab. VI:3, 5). Střecha z Branče má naznačených 7 krokví (tab. VII:3) v celkem pravidelných vzdálenostech. Boskovštejnský exemplář dává tušit existenci asi pěti širokých deskovitých krokví, umístěných vstřícně proti sobě (tab. VII:2). Nejméně 4 (snad i 5) krokve měl zdopodobený předmět z Horní Seče (tab. VII:1), zatímco u těšeticko-kyjovického torza krokve patrně nejsou vůbec.

Exemplář z Galgenleithen/St. Pölten by mohl být interpretován jako část modelu delší, snad i honosné stavby s hřebenovou vaznicí sedlové střechy a dvěma souběžnými vysedlými vedlejšími vaznicemi. Vedlejší vaznice nemusely být nutně podpirány samostatnými nosnými sloupy, mohly spočívat na podpůrné trojúhelníkové konstrukci horní části střechy podobně, jak to rekonstruuje J. Böhm v případě pavlovického půdorysu (viz pozn. č. 12). Jakou skutečnou funkci tyto vedlejší vaznice měly nevíme (pouhé zpevnění střešní kostry?); celkový vzhled střechy s ladně zvednutým průčelím (obr. 8:3b) a ostře vystupujícími vaznicemi by mohl vést k myšlence, že model představoval stavbu ne právě běžného standardu (věžičkovitý profil štítu); střecha sama pak klasickou krytinu, vázanou na krokve, neměla.

Krytina střechy byla v pravěku podle běžných představ z organického materiálu, dostupného v přírodě. Nejčastěji se rekonstruuje z rákosí, palachu, větví, slámy apod. Vypracování střech modelů ze Střelic, Boskovštejna, Branče i Horní Seče ukazuje však spíše silně vlácnou, jedolitou a ke krokví přiléhající, snad i prověšující se látku, snad kůži nebo rohož, jak opět usoudil již J. Palliardi.⁴⁴ Tuto domněnku by potvrzoval i těšeticko-kyjovský fragment, kde krytina střechy působí vysloveně jako prověšená látka (celtovina). Také hrbolky na střeše střelického modelu, umístěné z obou stran těsně pod hřebenovou vaznicí střechy, i pod okapem na pravé straně a na vrcholku zadní kratší stěny, mohou naznačovat podle J. Palliardiho „hlavice kolíků“, jimiž byla krytina na krov připevněna. V této věci ke zcela jednoznačným závěrům nedojdeme. Potažení kostry střechy kůží nebo látkou se zdá být nedostatečné a snadno poškoditelné již samým větrem. Snad v tomto případě existovala pod svrchní krytinou ještě spodní vrstva, která z modelů patrná není, ale která zaručovala dostatečnou ochranu příbytku před nepohodou. Pokud jde o střechu z Galgenleithen/St. Pölten — ta „doškovému“ typu střechy přímo odporuje. Jednotlivá dlouhá horizontální pole této střechy by mohla být vykládána opět nejspíše jako prověšená souvislá krytina, buď rohož nebo kůže.

Nálezová situace v terénu, ani modely chýší neřeší jednoznačně otázku otvorů ve střeše („kouřové otvory“) a ve stěnách (okna, vchody).

Problém úniku kouře z ohnišť či pecí souvisí s otázkou, zda tato zařízení v domech lidu s MMK vůbec existovala, či zda byla umístována spíše vně domů; nálezová situace v Těšeticích-Kyjovicích připouští exis-

44 Týž, op. cit., 47.

tenci samostatných keramických i kuchyňských pecí mimo obydlí (tab. IX). Lze ale předpokládat, že z důvodů výhřevu obydlí v chatách nějaké topidlo měli. Tři jizvy na dochovalé části podlahy střelického modelu⁴⁵ sice dávají tušit přítomnost nějakých původních detailů, snad interiéru chaty, ale pec či ohniště přímo nepředpokládají. Pokud se v domcích topilo, a to je pravděpodobné, lze předpokládat odchod kouře spíše pomocí konstrukcí střechy a podstřeší (příp. podstřešními otvory krytými shora přesahující střechou) než přítomností vlastních „kouřových otvorů“ ve střeše, které by vystavovaly dům příliš vlivům počasí.

Domy lidu s MMK asi neměly stropy. Je ale možné, že spodek střešní krytiny byl omítnut nebo potažen kožemi, aby usýchající přírodní krytina neopadávala do prostoru domu.

Stěny domů měly kostru ze základních nosných sloupů a doplňkových svislých kůlů, po nichž se stopy zpravidla ani nedochovaly. Mezi tuto svislou konstrukci se v horizontálních řadách vplétalo proutí, které tvořilo armaturu hliněné omítky z vnitřní i vnější strany. Zbytky hliněných omítek, které jsou odlišné od zlomků hliněných pecí a dají se tudíž dobře rozpoznat, se na sídlišťích nalézají ve velkém množství; našly se také v zemních jámách obou těšeticko-kyjovických polozemnic, v případě objektu 181 dokonce v celých vrstvách (tab. II:1). Jen výjimečně se však v nich najdou kusy se stopami otisků předpokládané armatury: omítky nebyly vypáleny a většinou se rozložily na amorfní kusy. Ze známých střelických lokalit jsem v depozitáři Moravského muzea našel a zdokumentoval několik typických kusů hliněných omítek s otiskem dřevěné armatury a to z základních nosných kůlů (tab. VIII:2) i proutěného výpletu a tenších kolíků (VIII:6, 7, 8); otisky deštěného podkladu (VIII:3, 4) ukazují navíc i možnou existenci štípaných, resp. tesaných trámů, zvláště v nárožích staveb (VIII:3, 4). Cenné jsou kusy omítky s jednostranným lícováním (VIII:5, 6), z nichž se dá soudit na tloušťku omítky stěny.

Zda ve stěnách byla nebo nebyla okna, tj. nějaké otvory, jimiž by pronikalo světlo, nelze zcela jednoznačně posoudit. Existence oken však je velmi pravděpodobná. Technicky nebylo vytvoření nevelkých otvorů, patrně nejspíše oválných nebo kruhových, problémem a hliněné modely z Balkánu (Kodžadermen, Tordoş⁴⁶) na umístění takových „oken“ ve stěnách domů ukazují. Z moravského prostředí pochází unikátní doklad kusu profilované omítky ze sídliště v Újezdci u Kyjova (VIII:1),⁴⁷ který mohl tvořit součást obvodu „okna“; podle zakřivení obou lišt této omítky nelze sice soudit na rozměry „okna“, ale oblý (oválný?) tvar se zdá být tímto nálezem potvrzen. Nezodpovězena zůstává ještě otázka, čím tato „okna“ uzavírali, resp. vyplňovali.

Je velmi pravděpodobné, že stěny domů, omítnuté hliněnou mazanicí a poměrně dobře vyhlazené, byly zdobeny. V prostředí lidu s malovanou keramikou, kde se přímo hýřilo barvami a dekorem, si lze těžko před-

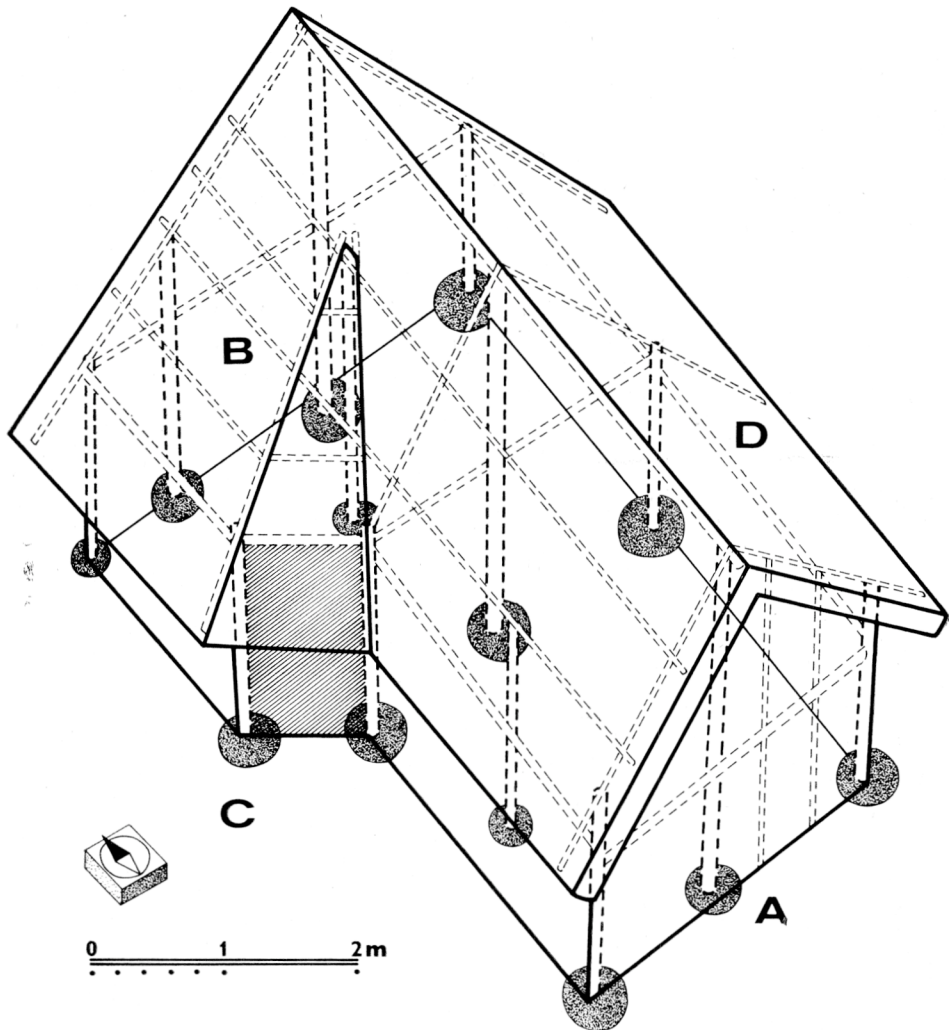
45 Týž, l. c.

46 O. Trogmayer, Ein neolithisches Hausmodellfragment von Röske, Acta Antrop. et Archeol. 10, 1966, 11–26, obr. 3; týž, On the Dwelling of the Körös Group, AĚ 93/2, 1966, 235–240; H. Müller-Karpe, Geschichte der Steinzeit, tab. 27 : 2 : 3.

47 Bližší údaje k tomuto kusu omítky, žel, nelze v MM zjistit.

stavit, že by stěny domů, zvláště zevnitř, nebyly rovněž pomalovány. Nálezy omítek to sice zatím nepotvrzují (na některých kusech lícované omítky ze Střelic — tab. VIII:6 — jsou stopy bílé barvy, ale malování tím není prokázáno), ale v tomto případě platí to, co bylo výše řečeno ohledně otisků armatury na hlíněných omítkách. Nepřímým dokladem zdobení fasády domků je rytý a malovaný ornament na štítech modelu střechy z Boskovštejna (obr. 8:1a, c); jde o ornament v MMK zcela typický a lze věřit, že i skutečné domy měly stěny zdobené ornamentací zcela obdobnou. Boskovštejnská střecha nese stopy červené barvy přímo

Obr. 10. Blokdigram konstrukce domu D₁₄ z Těšetic-Kyjovic. Konstrukce P. Šindeláře.

na krytině (obr. 8:1d, e). I tato skutečnost by mohla leccos dosvědčovat, nejde-li ovšem o jiné důvody, které vedly k pomalování modelu.

Poslední otázka je spojena s konstrukcí vchodu do chýší. Úsus staroneolitických domů, nálezová situace některých lengyelských půdorysů i střelický model vedou k úvaze o existenci vchodů na kratších stranách domů, zpravidla z jižní strany. Předpokládá se konstrukce jakýchsi dveří, vázaných dvěma základovými nosnými sloupy; takto rekonstruovali J.-W. a Chr. Neugebauerovi také vchod do repliky domu z Falkenstein-Schanzboden (tab. XII:2). V úvahu přichází prostý vstupní otvor bez zvláštních veřejí, který se mohl zakrývat rohoží, látkou, kůží apod., i skutečné dřevěné dveře.

Na základě všech výše uvedených pravidel a poznatků jsme přistupovali k rekonstrukci domu lidu s MMK. Byla provedena kresebná rekonstrukce domu D₁₄ z Těšetic-Kyjovic (obr. 10—13), jejímž autorem je pracovník Technického střediska FF UJEP Petr Šindelář, a postavena replika polozemnice č. 181 z Těšetic-Kyjovic (tab. X, XI), na jejíž realizaci se podíleli zvláště PhDr. Pavel Košťuřík, CSc., Jan Ludvík, PhDr. Jaromír Kovárník, Petr Šindelář a Josef Špaček, jakož i posluchači archeologie brněnské katedry.⁴⁸

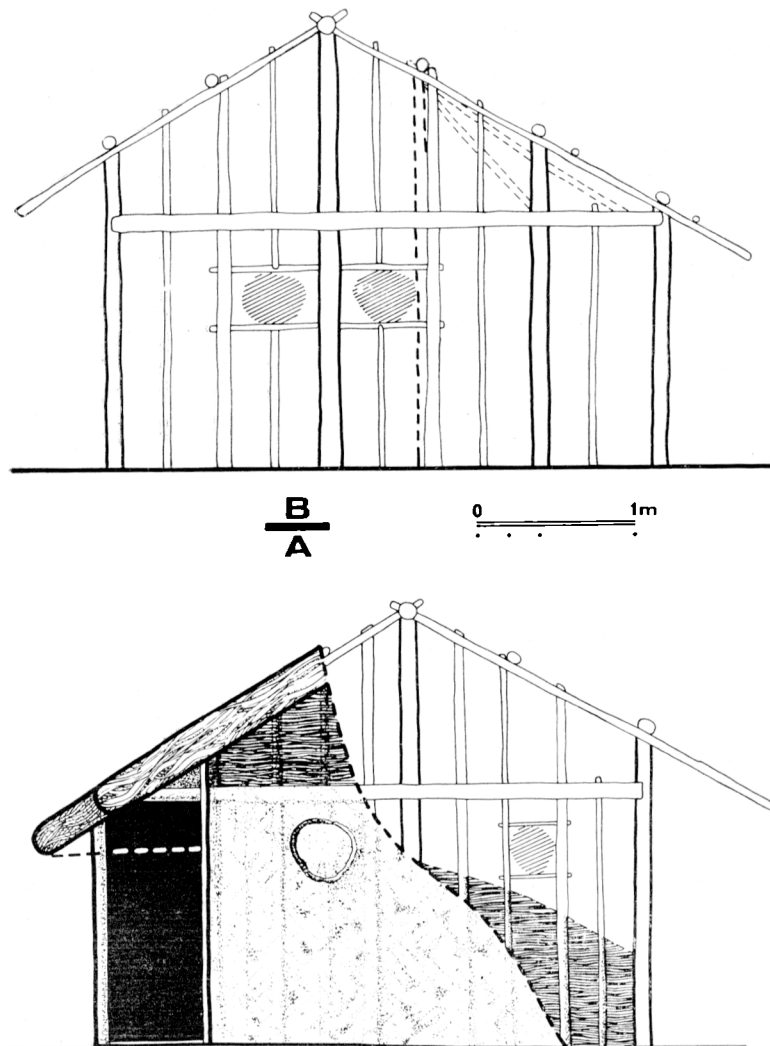
Na obr. 10—13 je podána ideální rekonstrukce domu D₁₄, při níž je využito všech kúlových jam půdorysu, zjištěného v terénu (obr. 3), tedy i jamek K 362 a K 363, které snad s daným půdorysem ani nesouvisely. Princip nosné kúlové konstrukce ukazuje blokdiagram na obr. 10: Hlavní osnova nosných sloupů stěn je tu doplněna přídavnými tenšími svíslými kolíky; přístavku na západní straně je využito ke konstrukci vchodu, který je proponován z jižní strany přístavku. Stěny jsou pojaty jako klasická proutěná armatura s hliněnou omítkou, rekonstruována jsou kulatá okna (obr. 11, 12). Výška stěn a střechy se řídí propočty, podanými výše, stejně jako úhel sedlové střechy, který je volen podle průměru hodnot naměřených na hliněných modelech. Nosný systém střechy je kombinován předpokládanou nižší konstrukcí přístavku, takže základní vaznice nosných vertikálních sloupů („pozednice“) je posunuta pod úroveň výšky stěn. Obě problematické kúlové jamky K 362 a K 363 jsou využity jako myšlené další opory konstrukce střechy, jamka K 363 v souvislosti s vchodovým přístřeškem; obě však jsou odmyslitelné. Střecha sama je opět doplněna (kromě hřebenové vaznice a „pozednice“) několika dalšími horizontálními ráhny a odhadnutelným počtem krokví, které nesly vlastní krytinu.

Obr. 13 pak rekonstruuje situaci domu D₁₄ v osadě lidu s moravskou malovanou keramikou; jde o pohled od severovýchodu, který směřuje k vnější palisádě opevněného rondelu. Palisáda je v pozadí obrázku naznačena, stejně jako další zemní objekty lidu s MMK, jejichž nadzemní části jsou idealizovány.

Replika polozemnice 181 byla postavena v areálu budoucího muzea neolitických staveb přímo na lokalitě v Těšeticích-Kyjovicích, v západní části sektoru D, na předem prozkoumané ploše. Při její realizaci jsme se

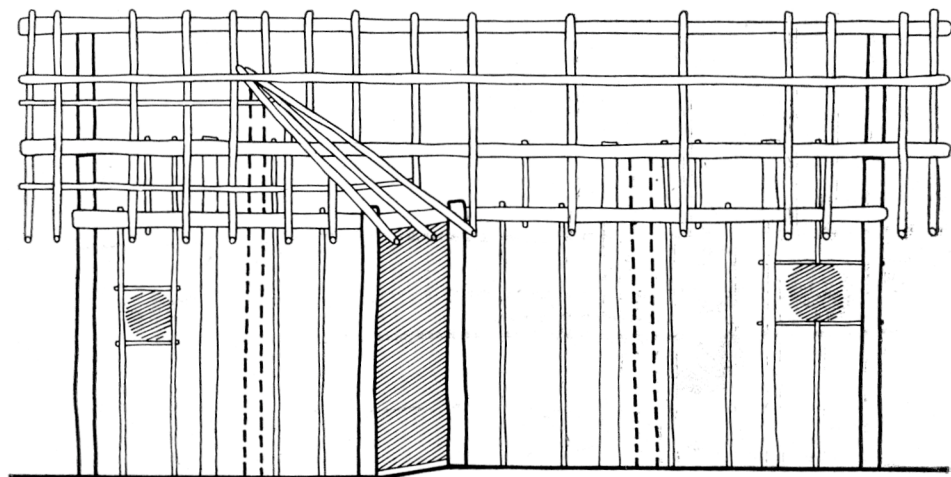
48 Všem jmenovaným vyslovuji srdečné díky za nadšený přístup k realizaci repliky domu lidu s moravskou malovanou keramikou.

přidrželí skutečné nálezové situace a terénních dokladů. Nosnou konstrukci tvoří opět základní obvodové sloupy, zapuštěné cca 1 m do země a vysoké 2 m nad podlahou (myšlená světlost obytného prostoru při obvodě polozemnice); středové sloupy — podpěry hřebenové vaznice sedlové střechy jsou nad podlahou vysoké cca 3 m. Střecha je nesena delšími horizontálními vaznicemi („pozednicemi“) a hřebenovou vaznicí, doplněny jsou další tenší horizontální ráhna a odpovídající počet krokví, podobně jako v případě kresebné rekonstrukce domu D₁₄. Spojení nosných sloupů

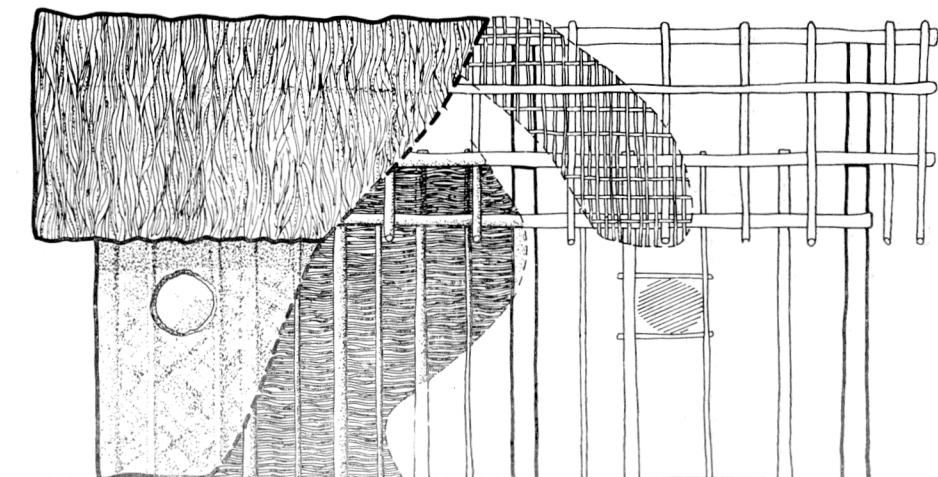
Obr. 11. Rekonstrukce domu D₁₄ z Tešetic-Kyjovic: A — severní štítová strana; B — jižní štítová strana, vlevo vchod přístavkem. Rekonstrukce P. Sindeláře.

a vaznic je realizováno do vidlice a převázáním, nikoli čepováním; znalost čepování sice není pro mladší neolit vyloučena, těžko ji však přímo prokázat. Krytina střechy je provedena z rákosí, resp. stébel orobince, tj. materiálu, který byl v bezprostředním okolí lokality k dispozici: jednotlivé „došky“ rákosí byly přivazovány ke krokvím tak, aby střecha byla souvisle dostatečně pokryta a nepropouštěla vodu. Střecha nedosedá až k zemi, neboť zahlubená část chaty dosahuje pouze 60 cm pod úroveň terénu. Nadzemní stěny proto mohly mít i okna. Vchod do chýše jsme

C

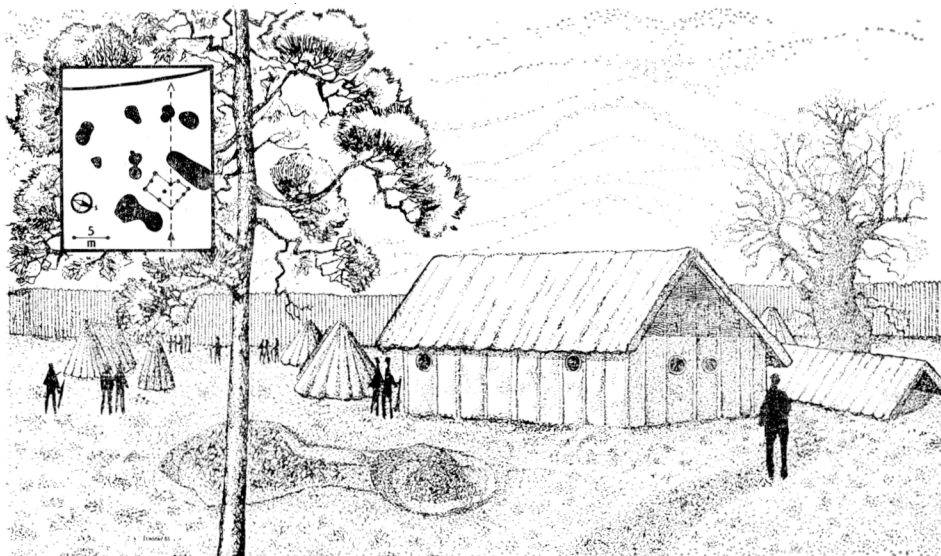
0 1m

Obr. 12. Rekonstrukce domu D₁ z Těšetic-Kyjovic: C — západní delší stěna s přístavkem; D — východní delší stěna. Rekonstrukce P. Šindeláře.

rekonstruovali z kratší jižní stěny; mělkou jámu, přiléhající k polozemnici ze severozápadní strany, obdobně jako přístavek u domu D_{14} , za doklad vchodu nepovažujeme.

Poslední problém, který v této souvislosti zbývá řešit, je otázka interiéru domů.

Obr. 13. Rekonstrukce domu D_{14} z Těšetic-Kyjovic v celkové situaci sídliště; pohled od SV, v pozadí průběh vnější palisády opevněného rondelu osady. Kresba P. Šindeláře.

Na prvním místě jde o existenci dřevěného nábytku. Podle tvaru některých hliněných modelů lze soudit, že tvůrci MMK znali základní účelové tvary nábytku, jmenovitě křesílka, židle a stoly. Na obr. 14 a 15 jsou předvedeny kresby, resp. rekonstrukce základních typů modelů nábytku z prostředí MMK. Jde jmenovitě o tyto předměty:

1. Stolečky

Z několika fragmentů ze Střelíc a Štěpánovic (obr. 14:1, 2, 5) jsem zrekonstruoval pravděpodobný vzhled hliněných modelů stolečků. Většinou snad šlo (v případě obr. 14:1 určitě) o předměty čtvercového půdorysu, umístěné na 4 vyšších či menších nožkách; nejasná je otázka svrchní desky těchto stolečků. Exemplář ze Střelíc-Sklepa (14:1) měl zřejmě pouze dno, okraj při povrchu nebyl uzavřený; mohlo tedy jít spíše o „dřez“ v dnešním slova smyslu nebo „vanu“ na 4 nožkách. Předmět ze Střelíc (14:2) je příliš fragmentární, takže jedině štěpánovický tvar by dnešní představě stolu více či méně odpovídal; svrchní deska tohoto stolečku

byla však směrem dolů poněkud prohnutá; mohlo by se tedy uvažovat i o sedačce.

V muzejních sbírkách se najde větší počet keramických nožek jednoduchých i profilovaných tvarů, někdy i antropomorfního nebo zoomorfního vzhledu, které bývají nesprávně považovány za nožky figurální plastiky. V mnoha případech však jde o nohy stolečků uvedeného typu. Stolečky by mohly být arci pokládány za kultovní „oltářiky“, jak tomu bývá v jihovýchodní Evropě, ale v každém případě jde o jisté reflexe dřevěného nábytku, který mohl být běžně používán i v obytných objektech.

2. Křesílka a „trůny“

Poměrně často se v keramickém inventáři MMK najdou deskovité nožky, z nichž některé pocházejí ze spodní části mís a misek, jiné z křesílek. Rekonstrukci křesílka nejběžnějšího typu představuje obr. 14:6 (Jaroměřice n/R): jde o jednu širokou deskovitou nohu téměř čtvercového tvaru, zdobenou třemi plochými výčnělky a intenzívně žlutě pomalovanou; zevnitř je dochován kus oble prohnutého sedadla (volnou rekonstrukcí ukazuje obr. 14:6b).

Analogický exemplář s odraženými nohama je zobrazen na obr. 15:4 (Otaslavice); i jeho sedací část je evidentně prohnuta. Také nožka s kruhovým otvorem a intenzívními stopami červené barvy z Koberic (obr. 15:5) pochází z modelu tohoto typu.

Za část „trůnu“ by mohl být považován předmět z Brna-Komína (obr. 15:3) s dochovalou masivní deskovitou nožkou a oblým sedadlem, které přechází vzadu ve zvýšené opěradlo.

Exemplář z Hrotovic (obr. 15:6) stál původně také na dvou masivních deskovitých nožkách, ale připomíná svým tvarem spíše stůl než sedačku.

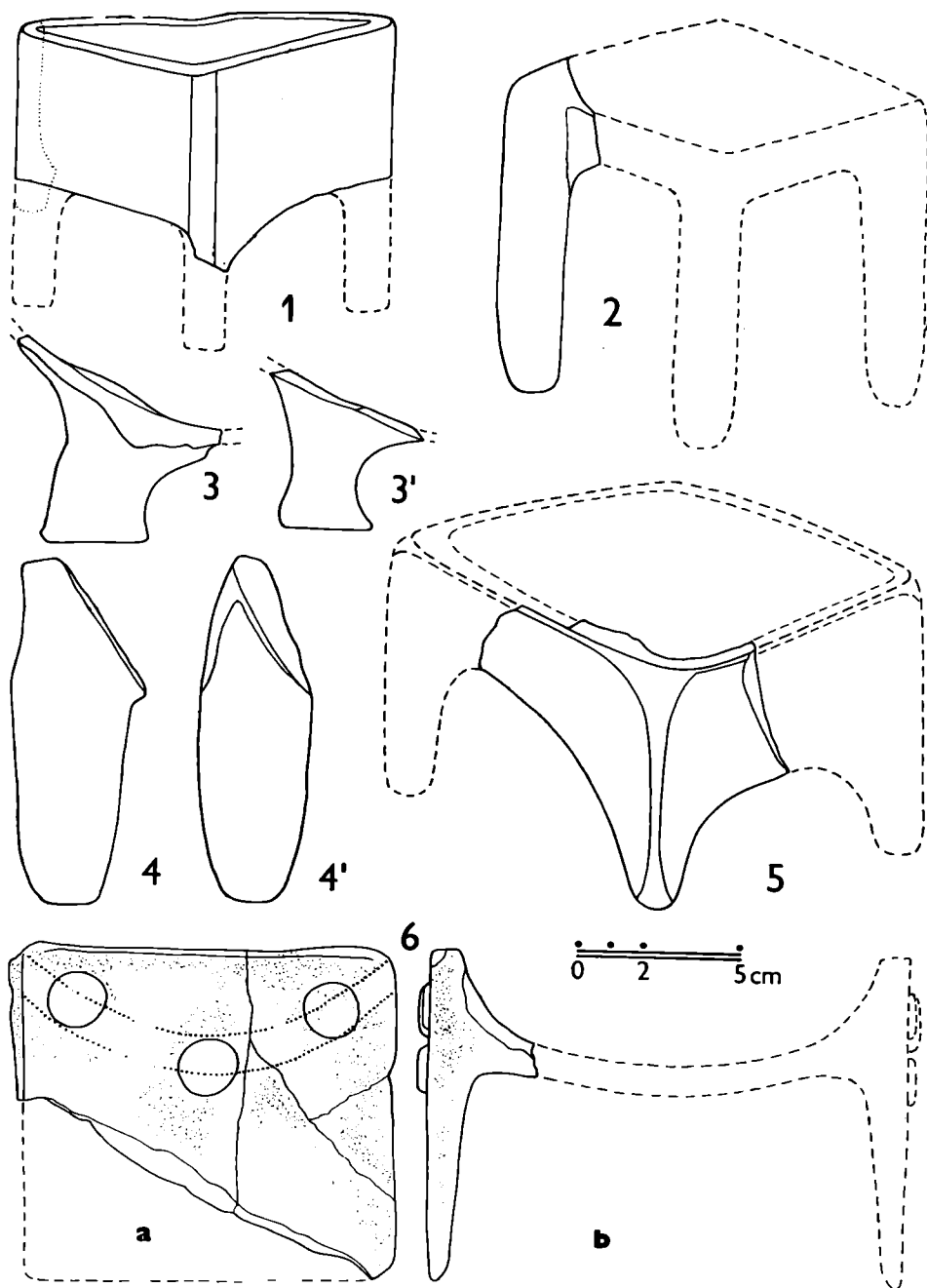
3. Stoličky

Za klasický doklad stoličky považují předmět z neznámé lokality, uložený v Moravském muzeu (obr. 15:1). Jde o drobnou masivní sedačku s lištovitě zvýšenými kratšími stranami, stojící na 4 nízkých nožkách; okraj sedadla je zdoben linií jemných šikmých rýh, uprostřed sedadla je trhlínka, napodobující oblou svastiku.

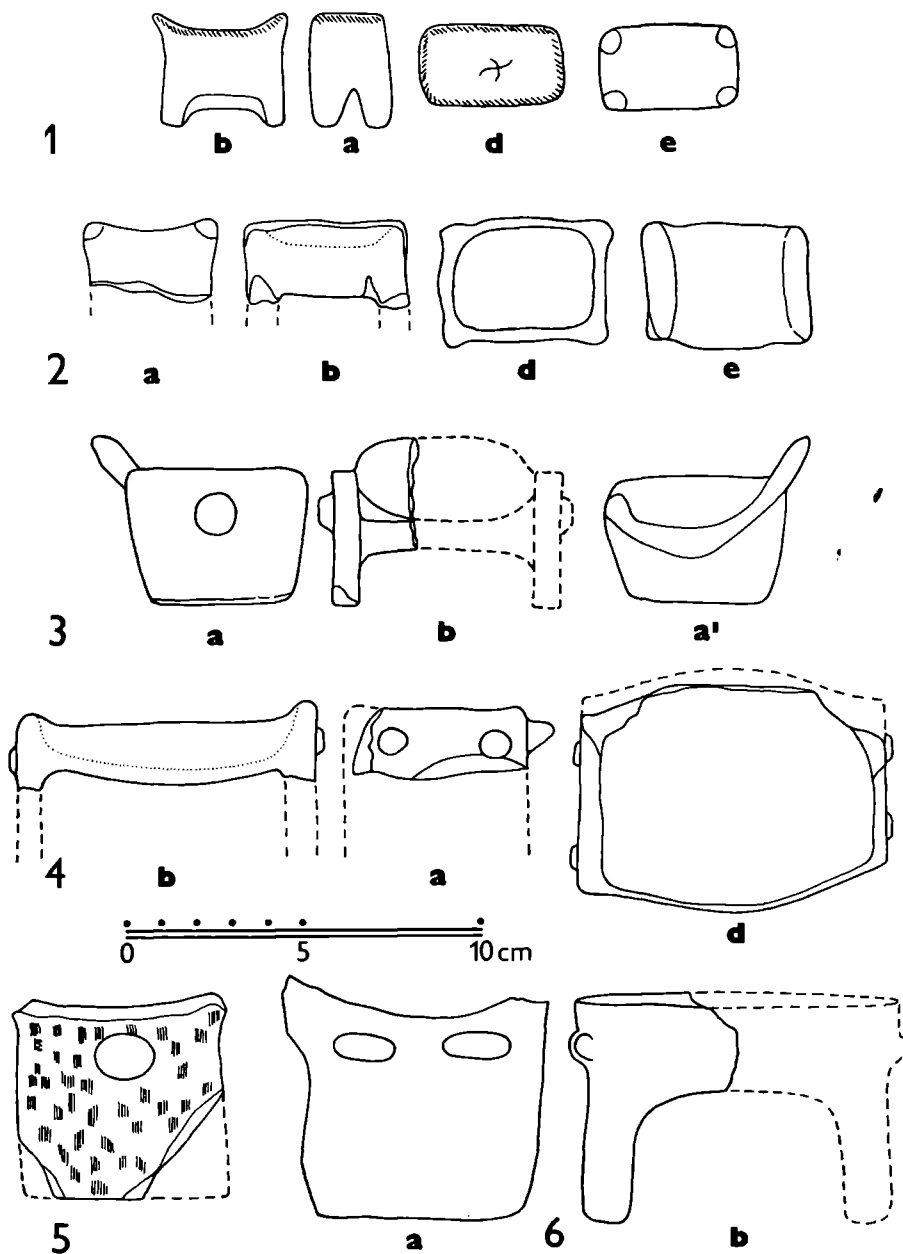
Podobně vyhlíží stolička ze Střelice (obr. 15:2), která však je více poškozena (odražení nožek a částečné udrolení zvýšených lišt) a není tak dobře propracována jako předchozí exemplář.

Přirozeně by se v muzejních sbírkách našly ještě mnohé další zlomky keramických modelů nábytku. V podstatě však by šlo o stále se opakující typy.

Interiér domů doplňovalo nepochybně kuchyňské nádobí včetně naběraček, kamenné, kostěné a parohové nástroje, zásoby potravin, jmenovitě zrní, kamenné mlýnky atd. Doklady výrobní činnosti (výroba a malování keramiky, textilní výroba atd.) se v dosud známých objektech zjistit nepodařilo a zdá se, že v poměrně malých domcích lidu s MMK pro ně ani nebylo dost prostoru. Zato nutně je tu třeba počítat s kůží vystlaným

Obr. 14. Hliněné modely nábytku lidu s moravskou malovanou keramikou: 1 — Střelice-Sklep (MM inv. č. 39.162); 2 — Střelice (MM inv. č. 32.755); 3 — Šlapanice (MM inv. č. 18.072—3); 4 — neznámé naleziště (MM inv. č. 15.882, 15.882a); 5 — Stěpánovice (MM inv. č. 40.619); 6 — Jaroměřice n/R (MM inv. č. 36.899).

Obr. 15. Hliněné modely nábytku lidu s moravskou malovanou keramikou: 1 — neznámé naleziště (MM inv. č. —); 2 — Střelice-„Bukovina“ (MM inv. č. 14.961); 3 — Brno-Komín (MM inv. č. Pa 6.440/38); 4 — Ostaslavice (MM inv. č. —); 5 — Kobernice (MM inv. č. 27.323); 6 — Hrotovice (MM inv. č. 35.139).

ložem či odpočivadlem. V rámci úvah o vzhledu interiéru domů však ne snadno přestoupí hranice únosných rekonstrukcí a přejde se do oblasti spekulace a fantazie.

DIE HÄUSER DES VOLKES MIT MÄHRISCHER BEMALTER KERAMIK

Die bisherige Terrainforschung bei Těšetice—Kyjovice (Südmähren) brachte die Entdeckung eines einzigen Grundrisses eines oberirdischen Hauses mit Pfahlkonstruktion (D_{14} — Abb. 3, Tafel I), zweier Grubenhäuser mit oberirdischer Pfahlkonstruktion (Objekte Nr. 181, 184, Abb. 4, 5, Tafel II, III) und der Grundrinne des großen Hauses D_3 (Tafel IV), abgesehen von drei (unsicheren) kleinen Grundrissen (D_2 , D_3 und D_4 — Abb. 6 : 2, 4). In der Lokalität befinden sich auch altneolithische Großhäuser des Volkes mit Linearbandkeramik (D_1 und D_{13} , Tafel V), aber diese sind nicht Gegenstand dieser Studie. Der allgemeine Mangel an Kenntnissen über die Wohnstätten des Volkes der Lengyelkultur ist also auch nicht durch die langjährigen Forschungen der Siedlung des Volkes mit mährischer bemalter Keramik bei Těšetice—Kyjovice kompensiert (die heisige Abdeckung gelangte bisher nicht in das Areal des eigentlichen Wohnteiles der Siedlung).

Der Verfasser legt die Grunddokumentationen vor allem des Hauses D_{14} und der Grubenhäuser 181 und 184 vor. Ihre Konstruktion (jeweils drei parallele Reihen von Trägerpfählen, vorausgesetztes Satteldach) vergleicht er mit einem weiteren bisher bekannten Grundriß aus Pavlovice u Přerova und dem neu veröffentlichten Haus des Volkes mit bemalter Keramik aus Falkenstein—Schanzboden in Niederösterreich. Er versucht, das ursprüngliche Aussehen zu rekonstruieren, u. zw. nach den erhalten gebliebenen Modellen von Häusern des Lengyelvolkes, vor allem aus Mähren (Střelice — Tafel VI, Boskovštejn, Hluboké Mašůvky, Těšetice—Kyjovice) und aus der Westslowakei (Branč). Zufälligerweise stellen auch diese Modelle einen oberirdischen Typ des Hauses dar (Střelice, Hluboké Mašůvky), andererseits sind es Grubenhäuser mit einem wahrscheinlich bis zum Erdboden reichenden Dach (Branč, Boskovštejn).

Große Aufmerksamkeit wird dem sog. Modell von Střelice gewidmet. Wenn man voraussetzt, daß die Höhe der Hauswände etwa 2 m war, dann ist dieses Modell etwa 1/33 der Wirklichkeit; die Größe seines Grundrisses könnte auf etwa 450×320 cm und die Höhe des Dachkammes auf cca 390 cm berechnet werden. Diese Maße korrespondieren auffällig mit den bisher bekannten Grundrissen von Häusern, wie die Tabelle auf S. 000 zeigt. Das Verhältnis von Länge und Breite des Grundrisses der Häuser ist im großen und ganzen konstant (1,6/1,4 : 1); die Höhe des Dachkammes wurde auf Grund des Winkels berechnet, den die beiden Flügel des Satteldaches zueinander bilden (den angeführten Modellen nach 88° — 120°), und erreicht Größen von etwa 3—5 m (es hängt auch von der Breite des Hauses ab — vgl. die Tabelle auf S. 000). Die Größe der bisher bekannten Häuser des Volkes mit mährischer bemalter Keramik weist bis auf Ausnahmen (D_3 aus Těšetice—Kyjovice) auf kleine Wohnstätten hin, die für Kleinfamilien geeignet sind. Das steht in krassem Gegensatz zur Größe der altneolithischen Großhäuser und ist ein überzeugender Beweis einer Veränderung in der sozialen Struktur im Jungneolithikum.

Auf Grund des Studiums von Häuserlehmmodellen versucht der Verfasser zuletzt, ein typisches Haus des Volkes mit mährischer bemalter Keramik zu charakterisieren (Grundkonstruktion der Wände und des Daches, Dacheindeckung, Existenz von „Fenstern“ und Eingängen, Anwesenheit von Öfen innerhalb der Häuser u. a.). Er setzt voraus, daß die lehmverputzten Wände ursprünglich mit speziell gemalter Verzierung mit ähnlichen Ornamenten versehen waren, die auch auf der Keramik vorkamen. Der Versuch um eine Rekonstruktion des Hauses (Abb. 10—13) geht dann vom Grundriß D_{14} aus Těšetice—Kyjovice aus. Bei seiner Herstellung sind die wichtigsten Schlußfolgerungen, zu denen der Verfasser in diesem Artikel gelangte, sowie auch die ersten beim Bau von Repliken der Häuser in der Lokalität bei Těšetice—Kyjovice gewonnenen Erfahrungen ausgenützt worden.

Übersetzt von O. Hájek